

Mülûkü't-Tavâif'in Etkili Emirliklerinden Hûdîler

The Hûdids, One of the Influential Emirates of the Mulûk al- ̤awā'if

Kadir ERBİL

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, İslam Tarihi Bilim Dalı

Asst. Prof., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of
Theology, Department of Islamic History, Nevşehir/Türkiye

kadirerbil38@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2530-4396

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17 Ağustos/August 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19 Aralık/December 2024

DOI: 10.53683/gifad.1534802

Atıf / Citation: Erbil, Kadir. "Mülûkü't-Tavâif'in Etkili Emirliklerinden Hûdîler/
The Hûdids, One of the Influential Emirates of the Mulûk al- ̤awā'if". *Gifad:
Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane
University Faculty of Theology*, 14/27 (Ocak/January 2025/1): 133-165

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University,
Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Türkiye. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Mülûkü't-tavâif dönemi, Endülüs'te bilim, felsefe, edebiyat ve sanat alanlarında önemli ilerlemelerin yaşandığı, kültürel ve entelektüel bir canlanma dönemi olarak öne çıkar. Bu dönemde Endülüs, İslam dünyasının en önemli entelektüel merkezlerinden biri haline gelmiş ve Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler arasında dikkate değer bir kültürel etkileşim ve bu coğrafyada Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler arasında dikkate değer bir kültürel etkileşim ve toplumsal uyum gelişmiştir. Bu dönemin öne çıkan devletlerinden biri olan Hûdîler, Endülüs Emevî Devleti'nin sona ermesinin ardından 11. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Hûdîler, kuzey sınır bölgesinde önemli bir siyasi güç olarak öne çıkmış, hâkimiyetlerini pekiştirmek için hem diğer Müslüman emirliklerle hem de kuzeydeki Hristiyan krallıklarla çeşitli ittifaklar kurmuş ve pek çok çatışmaya girişmiştir. Hûdîler, İslam kültürü ve medeniyetine özellikle Emir Muhammed b. Abdullah el-Hûdî'nin liderliğinde katkılar sunmuştur. Hûdîler'in siyasi, askerî, sosyal ve kültürel tarihlerinin yanında, Endülüs İslam tarihine olan katkılarına dair yapılan bu çalışma, bu dönemi daha derinlemesine anlamayı hedeflemektedir. Sınırlı akademik ilgiye rağmen, Hûdîler'in Endülüs İslam tarihi içindeki rolünü daha iyi kavrayabilmek için kapsamlı bir inceleme sunmaktadır. Araştırma hem siyasi hem de kültürel bağlamda Hûdîler'in faaliyetlerini değerlendirerek, emirliğin karmaşıklığını ve Endülüs'ün entelektüel hayatına olan katkılarını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Endülüs, Mülûkü't-tavâif, Hûdîler, Sarakusta, Ca'feriyye Sarayı.

Abstract

The period of Mulûq al-tawâif in al-Andalus was marked by significant advancements in science, philosophy, literature, and the arts, representing a time of cultural and intellectual revival. During this period, al-Andalus emerged as one of the most important intellectual centers of the Islamic world, characterized by notable cultural interaction and a practice of coexistence among Muslims, Christians, and Jews. One of the prominent states during this period was the Hûdids dynasty, which emerged in the early 11th century following the collapse of the Umayyad Caliphate of Córdoba. The Hûdids, one of the notable states of this period, emerged in the early 11th century following the decline of the Umayyad Caliphate of Córdoba. The Hûdids established themselves as a significant political power in the northern frontier region, consolidating their dominance through alliances and conflicts with both other Muslim emirates and the Christian kingdoms to the north. This study aims to provide a deeper understanding of the Hûdids' history, governance, services, wars, and contributions to Islamic culture and civilization in al-Andalus. Despite limited academic attention,

this research presents a comprehensive examination to better comprehend the Hûdids' contributions within the broader context of Andalusian Islamic history. By evaluating the Hûdids' activities in both political and cultural frameworks, this work aims to shed light on the complexity of the emirate and its contributions to the intellectual life of al-Andalus.

Keywords: *Islamic History, Andalus, Mulûq al-Ṭawâ'if, Zaragoza, Caferiye Palace.*

Extended Summary

During the early years of the Muslim conquest of al-Andalus, the Arab-descended Banū Hūd family settled in the region, and it was Sulaiman ibn Hūd, a member of this family, who would go on to establish the Hūdīd dynasty. Following the collapse of the Umayyad Caliphate of Córdoba and the subsequent political fragmentation that ensued, Sulaiman ibn Hūd seized control of the territories of Lérida (Lāride), Tudela (Tutīla), and Zaragoza, which had been under the rule of the Tujībī family. In 431/1039, Sulaiman ibn Hūd proclaimed himself the first caliph among the mulūk al-ṭawā'if (the "party kings" of the Ṭawā'if) with the title of al-Musta'in bi-llāh. Seeking to expand his dominion, he waged war against the Dhunnūnid dynasty of 135 Toledo (Ṭulayṭula) with the backing of Christian forces. Before his death in 438/1046, Sulaiman ibn Hūd divided his territories among his five sons.

The death of Sulaiman ibn Hūd led to internal strife among his sons, culminating in the ascension of the eldest, Aḥmad al-Muqtadir bi-llāh, who consolidated power by subjugating his brothers and annexing all territories except Lérida, which remained under the control of his brother Yūsuf al-Muzaffar. Although Yūsuf briefly declared his own caliphate by capitalizing on public dissatisfaction with Aḥmad's rule, Aḥmad managed to quell this challenge by securing support from Christian kingdoms, which weakened Yūsuf position. Aḥmad al-Muqtadir pursued a flexible and pragmatic approach to governance, aiming to protect and expand his territories. This involved both military aggression against neighboring emirates and strategic alliances with Christian kingdoms. Notably, he annexed the regions of Tortosa (Turtūsha) and Dénia (Dāniya) into his domain. In 456/1064, Aḥmad successfully repelled a Crusader attack on Barbastro (Barbastra) with the support of other Muslim rulers in the region.

After Aḥmad al-Muqtadir's death, his son Yūsuf al-Mu'tamin succeeded him, becoming more renowned for his scholarly pursuits than for

his political acumen. During the reign of his successor, Aḥmad al-Mustaʿīn bi-Llāh (1085-1110), the Almoravids (Murābiṭūn) posed a significant threat to the Hūdīd dynasty by seeking to abolish the mulūk al-ṭawāʾif and bring al-Andalus under their control. In a bid to protect his territory, Aḥmad al-Mustaʿīn offered the Almoravids wealth and tribute, which they accepted, recognizing the geographical distance of the Hūdīd lands and the potential for Aḥmad to ally with Christian neighbors. In 1096, however, the Hūdīd forces suffered a severe defeat at the hands of Christian armies advancing on Huesca (Washka), although a subsequent Almoravid intervention saved Zaragoza from imminent capture.

The Almoravids continued their advance in 495/1102 by capturing Valencia (Balansiya), reducing the geographical gap between their territories and those of the Hūdīds. Despite this, they hesitated to launch a direct assault on the Hūdīds, wary of provoking the Christian kingdoms. After the death of Aḥmad al-Mustaʿīn bi-Llāh, an Almoravid army marched towards Zaragoza, but was persuaded to retreat by Hūdīd officials who feared that their emir, ʿImād al-Dawla ʿAbd al-Malik, might seek an alliance with the Christians in the event of a siege. Nevertheless, ʿImād al-Dawla did reach out 136 to the Christians, leading to his expulsion from Zaragoza by the city's inhabitants, who then invited the Almoravids to assume control, thus ending the Hūdīd dynasty's independence. However, the dynasty did not completely vanish from the political scene. ʿImād al-Dawla later allied himself with King Alfonso I of Aragon during the siege of Zaragoza and Lérida.

One of the last rulers of the Hūdīd dynasty, Aḥmad al-Mustanṣir bi-Llāh, entered the service of King Alfonso VIII of Castile in exchange for an estate near Toledo, promising to support the Christian effort to expel the Almoravids from al-Andalus. Although Aḥmad played a crucial role in the general rebellion against the Almoravids in 539/1144, he was ultimately defeated and killed by Christian forces at Chinchilla (Jinjāla) in 540/1146, marking the definitive end of the Hūdīd dynasty.

The Hūdīds were notable patrons of learning and culture. Members of the dynasty, such as Aḥmad al-Muqtadir and Yūsuf al-Muʿtamin, were themselves scholars who contributed to the intellectual life of the period. Under their rule, Zaragoza became a major center for philosophical and mathematical studies during the 11th century, producing renowned figures such as the philosopher Ibn Bājja. The city had also become a centre of literary

and cultural exchange due to its proximity to Christian kingdoms and the frequent alliances between the Hûdids and their Christian neighbours. Through Zaragoza, elements of Andalusian culture found their way into Europe, underscoring the city's significance as a cultural bridge between the Islamic and Christian worlds.

Giriş

İslam coğrafyasında bir bölünmüşlük süreci olarak bilinen Mülûkü't-tavâif süreci Endülüs'te ortaya çıkan yerel yönetimlerin, güç mücadelelerinin ve kültürel gelişmişliklerinin bir yansımasıdır. Mülûkü't-tavâif" terimi, Arapça, "melik" kelimesinin çoğulu olan "mülûk" ile "tâife" kelimesinin çoğulu olan "tavâif" kelimelerinden oluşmaktadır. Bu terim, büyük bir devletin yıkılmasından sonra ortaya çıkan çeşitli siyasi birimleri tanımlamak için kullanılır. Bu terim, genellikle büyük bir devletin yıkılmasından sonra ortaya çıkan çeşitli siyasi birimleri tanımlamak için kullanılır. Endülüs Emevîleri sonlanmadan önce yaşanan Mülûkü't-tavâif dönemi, yalnızca siyasi bir parçalanma değil, aynı zamanda İslam kültürünün Avrupa topraklarında ulaştığı zirveyi ve düşüşü de simgelemektedir. Bu araştırmanın amacı; Mülûkü't-tavâif döneminde Endülüs'te hüküm süren Hûdiler hanedanlığını tarihsel, siyasi ve kültürel açılarından inceleyerek, bu hanedanın bölgedeki etkilerini, Hûdiler'in Mülûkü't-tavâif dönemi boyunca Endülüs'te üstlendiği siyasi rolü ve bu dönemin İslam medeniyetindeki izlerini ve Endülüs Müslümanlarının siyasi yapısındaki yerini, hanedanın yönetim tarzını, iç ve dış siyasi ilişkilerini ve Endülüs İslam kültürüne katkılarını analiz etmektir. Endülüs'te Mülûkü't-tavâif dönemi, Endülüs Emevî Devleti'nin çöküşünü takip eden 11. yüzyılın başlarından 13. yüzyılın ortalarına kadar süren bir zaman dilimini ifade eder. Endülüs Emevî Devleti'nin sona ermesinden sonra, İşbiliye'de (Sevilla) Abbâdiler, Belensiye'de (Valencia) Âmirîler, Kurtuba'da (Cordoba) Cehverîler, Mâleka'da (Malaga) Hammûdiler, Saragusta'da (Zaragoza) Hûdiler ve Gırnata'da (Granada) Zîriler gibi birçok küçük emirlik (düvelü't-tavâif) ortaya çıkmıştır.¹

Endülüs Emevî Devleti'nde, Âmirî ailesinin 400/1009 yılında iktidardan uzaklaştırılması, Emevî şehzadeleri arasında Kurtuba'da taht mücadelelerinin başlamasına neden olmuş, bu da bir otorite boşluğu yaratmıştır. Bu boşluk, nüfuzlu ailelerin ve daha önce atanmış idarecilerin

¹ Mehmet Özdemir, "Mülûkü't-tavâif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/552.

bağımsız emirlikler kurmasına zemin hazırlamıştır. 422/1031 yılında Emevî hanedanının Kurtuba'dan sürülmesiyle, bu şehir başkent olma özelliğini kaybetmiş ve bu emirliklerden biri haline gelmiştir. Böylece, merkezi idarenin çöküşü tamamlanmış ve Mülûkü't-tavâif dönemi başlamıştır.

Mülûkü't-tavâif döneminin en belirgin özelliklerinden biri, emirlikler arasındaki sürekli mücadelelerdir. Bu mücadeleler, kimi zaman toprak kazanma, kimi zaman ise yağma ve ganimet elde etme amacıyla gerçekleşmiştir. Bu süreçte, sadece şehirler değil, birçok kale de bağımsızlığını ilan etmiş ve Endülüs coğrafyasında sayıları kırkı bulan yerel yönetim yapıları ortaya çıkmıştır. Bu devletler, sahip oldukları güce dayanarak komşularına saldırmış ve bu da dönemin savaşlarını körüklemiştir. Özellikle Zîrîler (1013-1090), Hammûdîler (1016-1058), Âmirîler (1021-1094), Eftasîler (1022-1095), Abbâdîler, (1023-1091), Cehverîler (1031-1070), Zünnûnîler (1036-1090), ve Hûdîler (1039-1146), gibi büyük emirlikler arasında sert ve uzun süren savaşlar yaşanmıştır. Örneğin, Abbâdîler 1070 yılında Kurtuba'yı ele geçirerek Cehverîler'e son vermiş, Zîrîler ve Eftasîler karşısında önemli topraklar kazanmış ve Mürsiye'yi ele geçirerek Endülüs'ün doğusuna kadar genişlemişlerdir. Bu dönemde, bazı emirlikler, güçlerini artırmak için ittifaklar kurmaya çalışmışlarsa da bu ittifaklar genellikle zayıf ve geçici olmuştur. Ayrıca, emirlikler arasındaki rekabetin yanı sıra iç karışıklıklar ve taht kavgaları da bu devletlerin zayıflamasına ve parçalanmasına yol açmıştır. Askeri ve siyasi gücün meşruiyet kaynağı olarak kullanıldığı bu dönemde, Hûdîler gibi bazı emirlikler, çevrelerindeki toprakları ele geçirerek varlıklarını sürdürmeye çalışmıştır.²

Endülüs'te Mülûkü't-tavâif dönemi, Müslüman İspanya'da siyasi parçalanmanın zirveye ulaştığı ve kültürel çeşitliliğin derinleştiği bir dönemdir. Mülûkü't-tavâif'in ortaya çıkışında birçok farklı etken rol oynamıştır. Endülüs Emevî Devleti, iç karışıklıklar ve dış baskılar nedeniyle zayıflamış, bu da merkezi otoritenin çökmesine ve yerel güç odaklarının güç kazanmasına yol açmıştır. Özellikle Kuzey Afrika'dan gelen Berberî saldırıları ve Hristiyan Reconquista (Yeniden Fetih) hareketi, bölgedeki siyasi yapının daha da zayıflamasına ve parçalanmanın hızlanmasına neden olmuştur. Bu süreçte, toprak sahipleri arasında feodal ilişkilerin yaygınlaşması, yerel liderlerin siyasi güçlerini artırmalarına ve merkezi otoritenin daha da zayıflamasına katkıda bulunmuştur.³

---

² Hugh Kennedy, *Muslim Spain and Portugal* (London: Routledge, 1996), 138-142.

³ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet* (Ankara: TDV Yayınları, 2021), 171.

Endülüs, Müslüman Araplar, Berberîler, Yahudiler ve Hristiyan topluluklarının bir arada yaşadığı bir bölgeydi. Bu dönemde, farklı etnik ve dini gruplar arasındaki çatışmalar, siyasi parçalanmayı daha da teşvik etmiştir. Yerel hükümdarlar, merkezi otoritenin zayıflamasını fırsat bilerek bağımsızlık arayışına girmiş ve kendi emirliklerini kurmak için mücadele etmiştir. Bu mücadeleler, Endülüs'teki siyasi istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Ekonomik faktörler de Endülüs'teki siyasi parçalanmayı tetiklemiştir. Ticaret yollarının kontrolü, vergi gelirleri ve tarım arazilerinin yönetimi gibi ekonomik kaynaklar üzerindeki rekabet, farklı grupların bağımsızlık hedeflerine ulaşma çabalarını körüklemiştir. Bu etkenlerin bir araya gelmesi, Endülüs'te Mülûkû't-tavâif döneminin ortaya çıkmasına ve bölgedeki siyasi parçalanmanın daha da artmasına yol açmıştır. Bu dönem, bölgedeki siyasi istikrarsızlığın ve çatışmaların yoğunlaştığı bir zaman dilimi olarak tanımlanabilir.⁴

Endülüs'te Mülûkû't-tavâif döneminin önemli aktörlerinden biri olan Hûdîler, özellikle Sarakusta'da (Zaragoza) kültürel ve bilimsel gelişmelerin yaşandığı bir emirlik olarak öne çıkmıştır. Hûdîler, sanat, edebiyat ve mimari alanlarında önemli katkılarda bulunmuş ve Sarakusta'yı bu alanlarda bir merkez haline getirmiştir. Ancak, diğer emirlikler gibi Hûdîler de iç mücadeleler ve dış baskılarla karşı karşıya kalmış, bu durum siyasi güçlerinin zayıflamasına yol açmıştır. 11. ve 12. yüzyıllar boyunca varlıklarını sürdüren Hûdîler, nihayetinde Endülüs'teki siyasi parçalanma süreci içinde güç kaybederek tarihten silinmiştir. Hûdîler, Endülüs tarihindeki Mülûkû't-tavâif döneminin önemli bir parçası olarak, siyasi, kültürel ve bilimsel alanlarda bölgeye önemli katkılarda bulunmuş bir emirlik olarak hatırlanmaktadır. Bu dönemdeki faaliyetleri, Endülüs'ün kültürel zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtmaktadır.⁵

1.1. Hûdîler Devleti'nin (431-503/1039-1110) Kurucusu Emir Süleyman b. Muhammed b. Hûd ve Soyu

Hûdîler, Hûdîler Devleti'nin kurucusu Süleyman b. Muhammed b. Hûd'a nispetle bu isimle anılmış, Sarakusta (Zaragoza) merkez olmak üzere Sağru'l-a'lâ (Yukarı Sınır) bölgesinde 431-503/1039-1110 yılları arasında hüküm sürmüş bir emirliktir. Süleyman b. Muhammed b. Hûd, Yemen Araplarının Cüzâm kabilesine mensup olup, ailesi Endülüs'ün fethi sırasında buraya yerleşmiş Arap asıllı Benî Hûd ailesindedir. Hûdîler, kökenlerini

⁴ W. Montgomery Watt, *A History of Islamic Spain* (Edinburg: Univüersity Perss, 1992), 105-109.

⁵ Maribel Fierro, *Politics and Religion in the Islamic West during the Twelfth–Thirteenth Centuries* (yy.: 2012, ts.), 59-63.

İslâm'ın ilk dönemlerinde ünlü bir lider olan Ruh b. Zinba' el-Cüzâmî'ye dayandırılır. Cüzâmlılar, kendilerini Kahtânîler soyundan gelen Kehlânoğulları'na mensup kabul eder ve soylarını Adî b. Hâris b. Kehlân'a dayandırılır. Ticaretle uğraşan Cüzâmlılar, Arabistan-Suriye-Mısır arasındaki ticaret yollarında rehberlik ve kervan muhafızlığı yapmışlardır. Hanedanlığın müessisi, Endülüs'ün fethi sırasında buraya yerleşen Arap asıllı Benî Hûd ailesine mensup Emevî komutanlarından Süleyman b. Muhammed b. Hûd'dur.⁶

Süleyman b. Muhammed b. Hûd, Endülüs'teki çalkantılı dönemde, Tucîbî hanedanının ordusunun liderlerinden biriydi. Münzir b. Yahya el-Tucîbî'nin ölümü sonrasında, 431/1039 yılında Sarakusta'yı ele geçirerek Hûdî hâkimiyetini kurdu. Süleyman b. Muhammed b. Hûd, "el-Hâcib" ve "el-Müstâîn-Billâh" lakaplarıyla anıldı.⁷ Onun hükümdarlık dönemi (431-438/1039-1046) boyunca Hûdîler, Endülüs'ün Sağru'l-a'lâ bölgesinde güçlü bir emirlik haline geldiler.⁸

Süleyman, hükümdarlığının ilk yıllarında, topraklarında ortaya çıkan iç sorunları çözmekle meşgul olmuştur. Özellikle güneydeki Zünnûnîler ile olan mücadelelerinde üstünlük sağlamıştır. 435/1043 yılında, Zünnûnî hükümdarı İsmail b. Zünnûn'un ölümünü fırsat bilerek, oğlu Ahmed _____140 komutasındaki bir orduyu Zünnûnîler'in kontrolündeki Vâdî'l-Hicâre (Guadalajara) üzerine sevk ederek, Vâdî'l-Hicâre'yi ele geçirmeyi başarmıştır. Bunun üzerine, Zünnûnî hükümdarı Yahya el-Me'mûn, bölgeyi geri almak amacıyla harekete geçmiş ancak, yapılan karşılaşmada Ahmed b. Süleyman, Zünnûnîler'e karşı zafer kazanmıştır. Süleyman el-Müstâîn, oğlunun daha fazla ilerlememesini ve Sarakusta'ya dönmesini emretmiştir.⁹

Bu yenilgi üzerine, Yahya el-Me'mûn, intikam almak amacıyla Navarra Kralı Garcia'ya büyük miktarda para ve değerli hediyeler göndererek onunla Süleyman el-Müstâîn'e karşı bir ittifak kurmuştur. Ancak Süleyman el-

⁶ Ahmet Önkal, "Cüzâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8/8/149.

⁷ José Luis Kraemer, "Hûd", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987), 5/5/578.

⁸ Ebu'l-Hasan Ali b. Bessâm Şenterînî, *ez-Zahîre fi mehâsini ehli'l-Cezîre* (Beyrut: Dâru's-sekâfe, 1997), 1/180; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b el-Merrakûşî İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib fi (ihtîşârî) ahbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib* (Tunus: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 2013), 3/126; İbn Sa'îd el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib* (Kahire: Dâru'l-meârif, 2009), 2/435; Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber (Kitâbü Tercemâni'l-İber) ve dîvânü'l-mübtede' ve'l-ħaber fi eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men-âs arahüm min-zevi's-sultâni'l-ekber*. (Beyrut: Dâru'l-fıkr, 2001), 4/4/163.

⁹ el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*, 2/436.

Müstaîn, Kastilya ve Leon Kralı I. Fernando ile ittifak kurarak kendisini güvence altına almıştır. 436/1044 yılında, Zünnûnî topraklarına ağır zararlar veren bir sefer düzenlemiştir. Hûdîler ile Zünnûnîler arasındaki bu mücadeleler, Süleyman el-Müstaîn'in 438/1046 yılında ölümüne kadar devam etmiştir. Süleyman'ın ölümünden sonra Hûdîler, güneydeki Zünnûnîler'e karşı üstünlük sağlamış, ancak sonraki yıllarda bölgedeki güç dengeleri değişmiştir.¹⁰

Hûdîler, Sarakusta, Tutîle (Tudela) ve Laride (Lérida) şehirlerini egemenlikleri altına almışlardır. Bu şehirlerin ele geçirilmesinin arkasında iki önemli neden bulunmaktadır. İlki, Endülüs genelinde tek bir merkezi otoritenin bulunmaması ve düşman İspanyol krallıklarının yaşadığı siyasal ve askeri zafiyetlerdir. İkincisi, Sarakusta ve komşu Tuleytula (Toledo) şehrinin, diğer emirlik yöneticilerinin hırslarına karşı savunmasız hale gelmesi ve şehirde iç çatışmaların artmasıdır. Buna ek olarak, Tutîle halkı Benî Tucîb ailesinin düşman İspanyol krallıklarına karşı izlediği teslimiyetçi politikadan rahatsızdı. Kastilya Kralı Garcia, Tutîle topraklarından geçerek Barselona Kraliçesi Raimond ile evlenmek üzere giderken, Tutîle halkı isyan edip düşman askerlerine saldırmıştır.¹¹

Sarakusta'daki sosyal ve politik şartların kötüleşmesi, Süleyman'ın 141 Sağru'l-a'la bölgesini egemenliği altına alma arzusunu gerçekleştirmek için uygun bir fırsat yaratmıştır. Süleyman, İbn Münzir'in suikasta uğradığını duyduğunda bu fırsatı değerlendirerek Sarakusta'ya hızla saldırarak şehri ele geçirmiştir.¹² Sarakusta halkı, Hûdîler'in bölgeye getireceği güce ve halifeliğin düşmesinden sonra artan tehditlerine karşı direnç göstermelerine umut bağlamıştı. Ancak, Benî Tucîb ailesi, Hristiyan yöneticilerin isteklerine boyun eğmiş ve halkın tepkisine rağmen onların topraklarından geçmesine izin vermiştir.¹³

Tarihi kaynaklar, Benî Hûd hanedanının ilk hükümdarı Süleyman'ın (430-438/1039-1046) emirliğin iç işlerini ve Hristiyan tehdidiyle mücadelesini yeterince aydınlatmamaktadır. Bilinen tek önemli olay, onun Müslüman komşuları Tuleytula yöneticileriyle yaptığı askeri çatışmadır. Bu çatışma, yaklaşık üç yıl sürmüş ve Süleyman'ın 438/1046'da ölümüne kadar devam

¹⁰ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/221-222.

¹¹ Şenterîni, *ez-Zahîre fi mehâsini ehli'l-Cezîre*, 186-187.

¹² el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*, 2/436; Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Ebi Bekr el-Kudâî İbn Ebbâr, *Kitâbü'l-Hulleti's-siy erâ'* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1963), 2/247; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/180.

¹³ Şenterîni, *ez-Zahîre fi mehâsini ehli'l-Cezîre*, 1/183.

etmiştir. Süleyman iç politika alanında yaptığı en riskli hamle, ölümünden önce emirliği beş oğlu arasında paylaşırması olmuştur. Bu bölüşmeye göre, Sarakusta, oğullarının en hırslısı ve en güçlü kişiliğe sahip olan Ahmed'e verilmiştir. Babası tarafından Sarakusta'ya bağlı Laride şehrinin valisi olarak atanan Yûsuf, bölüşmede en büyük payı almıştır. Diğer oğulları Muhammed, Lubb ve Münzir ise sırasıyla Eyyub, Veşka ve Tutfile'nin yönetimini üstlenmişlerdir. Babalarının ölümünden sonra bu kardeşler, kendi şehirlerini bağımsız olarak idare etme konusunda tamamen özgür hale gelmişlerdir.¹⁴ Bu bölünme, Sağuru'l-alâ bölgesinde kardeşler arasında ciddi askeri çekişmelere yol açmış ve Endülüs'ün ekonomik ve askeri açıdan zayıflamasına neden olmuştur. Bu zayıflık, fırsat kollayan İspanyol krallıklarının iç işlerine müdahalesine olanak sağlamış ve saldırı girişimlerine zemin hazırlamıştır. Bu süreç, Hûdîler'in iç çatışmalarının başlamasıyla ülkenin zayıflaması ve mal varlıklarının tahrip edilmesinin fiili başlangıcını oluşturmuştur. Tarihi kaynaklar, Hûdîler'in lideri ve en güçlü emiri olarak Ahmed b. Süleyman b. Hûd'un, bu iç çatışmaların başlatıcısı olduğunu belirtmektedir¹⁵

1.2. Ahmed b. Süleyman b. Hûd (438-474/1046-1081)

Süleyman el-Müstâin'in ölümünden sonra Hûdî tahtına geçen Ahmed el-Muktedir, 438-474/1046-1081 yılları arasında hüküm sürmüştür. "el-142İmadüddin" ve "el-Muktedir Billâh" lakaplarıyla anılan emir, hükümdarlığı boyunca çeşitli şehirlere valiler atayarak gücünü pekiştirmiştir. Ancak, hükümdarlığının ilk yılları büyük ölçüde taht mücadeleleriyle geçmiştir.¹⁶ Bu dönemde en büyük rakibi, Laride (Lérida) bölgesini kontrol eden ve "el-Muzaffer" lakabıyla tanınan kardeşi Yûsuf olmuştur. Ahmed el-Muktedir, kardeşi Yûsuf el-Muzaffer'in daha önce ittifak kurduğu Aragon Kralı Ramiro ile gizlice görüşerek, kardeşinin teklif ettiği miktarın iki katını önermiş ve Ramiro'yu kendi yanına çekmeyi başarmıştır.¹⁷ Bu ittifakı kullanarak kardeşine karşı güçlü bir darbe indirmiştir. Olayın kesin tarihi bilinmemekle birlikte, 443/1051 civarında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bu başarı, Ahmed el-Muktedir'in bölgedeki gücünü önemli ölçüde artırmıştır. İki kardeş arasında bazı görüşmeler yapılmış olsa da anlaşma sağlanamamış ve Yûsuf el-Muzaffer, Ahmed el-Muktedir'in ölümüne kadar mücadelesini

¹⁴ İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*; Ebû Abdillâh Zü'l-vizâreteyn Lisânüddin Muhammed b. Abdillâh b. Saïd es-Selmâni el-Endelüsi İbnü'l-Hatîb, *A mâlü'l-alâm fi men büyi a kable'l-ihtilâm min mülûki'l-İslâm*, ed. E. Levi Provençal (Beyrut: Dâru'l-mekşûf, 1956), 171.

¹⁵ İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/222; İbnü'l-Hatîb, *A mâlü'l-alâm*, 171.

¹⁶ Kennedy, *Muslim Spain and Portugal*, 178-183.

¹⁷ Watt, *A History of Islamic Spain*, 138-141.

sürdürmüştür. Hatta bu süreçte bir süre hapsedilmiştir.¹⁸

Ahmed el-Muktedir, Mülûkü't-tavâif döneminde İşbiliye Emiri Mu'temid b. Abbâd'dan sonra en çok bahsedilen emirlerden biri olmuştur ve ülkesinde egemenlik kurma konusunda son derece hırslı olmuştur. Üç erkek kardeşi Lüb, Muhammed ve Münzir'e karşı sert bir tutum sergilemiş, keyfi olarak mallarına el koymuş, onları hapse attırmış ve kaçmalarını engellemek için gözlerini oyduzmuştur. Ahmed el-Muktedir'e meydan okuyan ve Suğru'l-a'lâ halkının sempatisini kazanan Laride hükümdarı Yûsuf, Ahmed'in otoritesini sarsmak amacıyla harekete geçmiştir. Bu süreçte, Suğru'l-a'lâ bölgesindeki otorite Yûsuf'un eline geçmiştir.¹⁹

Ahmed el-Muktedir, kurnaz ve acımasız bir lider olarak tanınmıştır.²⁰ Kardeşlerinin topraklarını ele geçirmek için fırsat kollamaya devam etmiş ve sonunda Veşka (Huesca) ve Tutfile (Tudela) şehirlerini ele geçirerek kardeşlerini esir almayı başarmıştır. Mücadeleye devam eden Ahmed el-Muktedir, Tutfile ve Eyyub Kalesi'ni de ele geçirerek kardeşlerini mağlup etmiştir. Ancak, Yûsuf el-Muzaffer'in elindeki Laride'yi geri alamamıştır. Bu dönemde Tutfile şehri büyük bir kıtlıkla karşı karşıya kalmış ve Yûsuf, diğer şehirlerden yardım toplamak zorunda kalmıştır. Yûsuf, Sarakusta üzerinden yardımları getiremeyeceğini fark edince, Ahmed'den korktuğu için Aragon Prensi I. Ramiro'ya (427-455/1035-1063) başvurmuş ve uygun bir ücret karşılığında yardımların Aragon topraklarından geçmesine izin verilmesini sağlamıştır. Ahmed el-Muktedir, bu durumu öğrendiğinde Ramiro'ya gizlice ulaşmış ve kardeşinin servetini zayıflatmak için kervanlarını yok etme teklifinde bulunmuştur. Aragon prensi bu teklifi kabul etmiş ve Ahmed'in güçleri, kervan Aragon topraklarından geçerken saldırmış, çoğu adamı öldürmüştü ve Aragon askerleri malzemeleri ele geçirmiştir.²¹ Ahmed el-Muktedir, kardeşleriyle olan mücadelesinde büyük bir üstünlük elde etmiş ve aynı zamanda topraklarını genişletmek için faaliyetlerde bulunmuştur. 452/1060 yılında, Saklebî reislerinden Nebîl'in liderliğindeki Turtuşe'yi (Tortosa) topraklarına katmıştır. Bu başarı, onun hükümdarlığı sırasında

¹⁸ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/223-224.

¹⁹ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/222; İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber (Kitâbü Tercemâni'l-İber) ve dîvânü'l-mübtede ve'l-haber fi eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men-âs-arahüm min-zevi's-sultâni'l-ekber*, 4/162.

²⁰ Muhammed Abdülvehhâb, *A'lâmü'l-Mağribi'l-Arabî* (Rabat: Mektebetü'l-melikiyye, 1983), 3/159.

²¹ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/223-224; Muhammed Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif* (Kahire: Mektebetü Hanci, 1997), 263.

Hûdîler'in bölgedeki etkinliğini pekiştirmiştir.²²

Ahmed el-Muktedir'in hükümdarlığı döneminde, Hûdîler, 455/1063 yılında Graus Savaşı'nda Aragon'a karşı zafer kazanarak, Aragon hükümdarı Ramiro'nun ölümüne sebep olmuşlardır. Bu zafer, Hristiyan dünyasında büyük yankı uyandırmış ve Frankların bölgeye yönelik saldırılarını teşvik etmiştir. Ramiro'nun ölümünden sonra, Papa II. Alexander'ın çağrısı üzerine, 456/1064 yılında Navar, Aragon, Katalan, Frank ve İtalyanlardan oluşan bir Haçlı ordusu, Hûdîler'in sınır karakolu olarak gördüğü Berbeşter'i (Barbastro) kuşatmıştır. Bu dönemde, Yûsuf el-Muzaffer, Berbeşter'in kuşatılmasını engellemek için herhangi bir girişimde bulunmamış, belki de Berbeşter'deki askeri gücün yeterli olacağını düşünmüş ya da müdahale edebilecek güçten yoksun olduğu için harekete geçmemiştir. Ancak, Makkarî'nin İbn Hayyân'dan naklettiğine göre, Yûsuf el-Muzaffer'in şehrin savunmasında kusurlu olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde, Ahmed el-Muktedir de kuşatma sırasında herhangi bir müdahalede bulunmamıştır.²³

Berbeşter, Normanlar tarafından 40 gün süren bir kuşatmadan sonra düşmüş ve şehirde büyük bir katliam yaşanmıştır. Bu zulümler, İslâm dünyasında büyük bir öfkeye neden olmuş ve halkın isyanına yol açmıştır. Ahmed el-Muktedir, 457/1065 yılında Sarakusta'yı ele geçirmiş ve bu olayın ardından kendisine "el-Muktedir BillâhBillah" unvanını vermiştir.²⁴ Normanların Berbeşter'de Müslümanlara yaptığı katliamlar, Endülüs'te eşi benzeri görülmemiş bir hadise olarak büyük bir üzüntüye yol açmış ve Sarakusta halkının şehirdeki Hristiyanlara karşı ayaklanmasına neden olmuştur. Bu olay, Endülüs'te Müslüman topraklarında eşi görülmemiş bir hadiseydi ve tüm Endülüs'te büyük bir üzüntüye yol açmıştır. Bu durum, Sarakusta halkının şehirdeki Hristiyanlara karşı ayaklanmasına ve onlara karşı zulümlere neden olmuştur. Bu olaylar, Kastilya ve Leon Kralı I. Fernando'yu harekete geçirmiştir. 457/1065 yılında, Kral Fernando, Sarakusta Emiri el-Muktedir'i vergiyi ödememesi nedeniyle cezalandırmak amacıyla güney Sarakusta topraklarına saldırmış ve bu bölgeleri tahrip etmiştir. Bunun üzerine Ahmed el-Muktedir, diğer Müslüman emirliklerle birlikte hareket ederek ortak bir ordu oluşturma çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıya, Hûdîler'in müttefiki olan Abbâdî hükümdarı Mu'tazîd dâhil bazı emirler

²² İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/250.

²³ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî Makkarî, *Nefhu't-ţib min guşni'l-Endelüsi'r-raşîb ve zikru vezîrihâ Lisâni'd-dîn İbni'l-Ĥaţîb*, ed. İhsan Abbâs (Beirut: Dâru Sâdır, 1968), 4/449.

²⁴ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Dürvelü't-tavâif*, 275-277.

olumlu yanıt vermiştir.²⁵ Hûdî kuvvetlerinin de katılımıyla Ahmed el-Muktedir, birleşik Endülüs ordusunu Berbeşter'e yönlendirmiştir. 457/1065 yılında meydana gelen savaş, Endülüs ordusunun kesin zaferiyle sonuçlanmış ve Haçlı ordusunun bin süvari ve beş bin asker kaybetmesine yol açmıştır. Böylece Hûdîler, yaklaşık dokuz ay sonra Berbeşter'i geri almış ve Ahmed el-Muktedir, bu zaferle büyük bir saygınlık kazanarak Hûdîler'i bölgede daha güçlü bir konuma getirmiştir.²⁶

Kastilya ve Leon Kralı I. Fernando'nun 457/1065 yılında ölümü sonrasında, krallığın toprakları oğulları arasında bölünmüş ve bu durum Orta ve Yukarı Sınır bölgelerindeki Müslüman emirlikleri geçici olarak rahatlatmıştır. Bu süreçte, Ahmed el-Muktedir ile Navar Kralı Sancho Garcia arasında bir ittifak kurulmuştur. Bu ittifakla konumunu güçlendiren Ahmed el-Muktedir, 468/1076 yılında güneyindeki Dâniye (Denia) emirliğini herhangi bir direnişle karşılaşmadan ele geçirmiştir.²⁷ Bir yıl önce, 467/1075 yılında Zünnûnî hükümdarı Yahyâ el-Me'mûn'un ölümüyle birlikte Endülüs'teki Sağru'l-vusta ve Sağru'l-a'lâ bölgelerindeki güç dengeleri tamamen Hûdîler lehine değişmiştir. Son Zîrî hükümdarı Abdullah b. Bulukkîn'in rivayetine göre, Ahmed el-Muktedir, Yahyâ el-Me'mûn'un ölümünden faydalanarak zengin Dâniye topraklarını ele geçirmiştir. Hûdî ordusu, Dâniye'nin ardından Belensiye'ye (Valencia) doğru ilerlemiştir. Durumu öğrenen Belensiye hükümdarı Ebû Bekir, Hûdîler'e karşı askeri bir güçle başa çıkamayacağını anlayarak, Ahmed el-Muktedir'i barışçıl bir şekilde karşılamış ve topraklarını Ahmed'in yönetimine bırakmıştır. Bunun üzerine Ahmed el-Muktedir, Belensiye'ye askeri bir müdahalede bulunmamıştır.²⁸

Ahmed el-Muktedir'in taht vekâleti politikası, Hûdî Emirliği'nde yeni bir iç savaş trajedisine yol açmıştır. Babası Süleyman b. Muhammed b. Hûd, 472/1079 yılında ölmeden önce ülkeyi iki oğlu arasında bölüştürmüştü: Sarakusta ve batı bölgeleri, oğlu Yûsuf'a (el-Mu'temen olarak da bilinir) verilmiş, Laride (Lérida), Munte Şun, Turtûşe (Tortosa) ve Dâniye (Denia) bölgeleri ise diğer oğlu Münzir'in payına düşmüştü. Ahmed el-Muktedir, babasının bu bölünme politikasının olumsuz sonuçlarından ders almamış ve kendisi de benzer bir hata yaparak taht vekâletini oğulları arasında

²⁵ Şenterînî, *ez-Zahîre fî mehâsini ehli'l-Cezîre*, 1/190.

²⁶ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/277; Makkarî, *Nefhu't-ţîb*, 4/454.

²⁷ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 3/228.

²⁸ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 275.

paylaştırmıştı.²⁹ Ahmed el-Muktedir, oğlu Münzir'in kıskançlığı, umutsuzluğu ve kardeşine karşı isyan etme olasılığından endişe ediyordu. Bu sorunu çözmek için Münzir'in yönetimindeki şehirleri azaltarak onu, kardeşi el-Mu'temen'den daha zayıf hale getirmeye çalıştı. Ancak bu strateji, kardeşler arasındaki çatışmayı önleyemedi. Kardeşlerden el-Mu'temen, babasının müttefiki Rodrigo Díaz de Vivar (el-Cid) ve onun paralı askerlerinden destek alırken; Münzir ise Aragon Prensi Sancho Ramírez ve Barcelona Prensi Ramon Berenguer gibi güçlü müttefiklerle işbirliği yaptı. el-Cid sürgün kararı sonrasında yanında bulunan 300 adamıyla birlikte ücretli asker olarak Sarakusta ve çevresinde hüküm süren Hûdîler'in hizmetine girmişti. Özellikle Yûsuf el-Mu'temen döneminde başkumandanlığa yükselmiş ve emirinin en güvendiği kişi haline gelmişti. el-Mu'temen'in ardından oğlu Ahmed el-Müste'în BillâhBillah döneminde de etkisini ve saygınlığını korumuştur. Belensiye (Valencia) Emiri Yahyâ el-Kâdir, Lârîde (Lérida) ve Turtuşa (Tortosa) Emiri Münzir b. Ahmed'in Belensiye'yi sıkıştırması üzerine yardım talep ettiğinde, Müstaîn ile birlikte harekete geçmişti. Bu süreçte Müstaîn, el-Cid ile Belensiye'yi ele geçirme konusunda gizli bir anlaşma yapmış, ancak el-Cid bu anlaşmayı bozarak rakibi Münzir ile de gizli bir ilişki kurmuştu.³⁰ İlk büyük çatışma, Lârîde'ye 20 kilometre kuzeybatısında bulunan el-Menâr (Almenara) Kalesi'nde gerçekleşti. Bu savaşta Münzir mağlup olmuş ve Barcelona Prensi Ramon Berenguer tarafından 475/1082 yılında esir alınmıştır. Ancak iç savaş, el-Mu'temen'in 476/1083 yılında ölümüyle sona ermemiştir. Oğlu Ahmed el-Müste'în, amcası Münzir'e karşı isyan etmiş ve her iki taraf da Hristiyan krallıklardan destek almıştır. Bu iç çekişmeler, Sarakusta halkını yıpratmış ve Hûdîler'in düşmanları olan İspanyol krallıklarına fırsatlar sunmuştur.³¹

Bu anlaşmazlıklar, Sarakusta halkının sıkıntılarını artırmış ve sonunda Endülüs'ün düşmanlarına avantaj sağlamıştır. Bu yüzden Sarakusta halkı, Ahmed el-Müste'în'in ölümünden sonra oğlu Abdülmelik'i (İmâdü'd-Devle) hükümdar olarak kabul ederken, İspanyol krallıklarından yardım almama şartı koymuştur. Abdülmelik bu şartı ihlal ettiğinde, halk onu tahttan

²⁹ Kennedy, *Muslim Spain and Portugal*, 184-188.

³⁰ Mehmet Özdemir, "Sid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/146.

³¹ İbn Kerdebûs, *Târîhu'l-Endelüs*, ed. Ahmed Muhtar el-Abbâdî (Madrid: Menşûrât ma'hedi'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 1971), 97; Hüseyin Munis, *es-Suğru'l-a'lâ el-Endelüs* (Kahire: Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye, 1996), 102.

indirmiş³² ve Murâbitların 503/1109 yılında Sarakusta'ya girmesine izin vermiştir. Ancak Murâbitların şehirdeki egemenliği yalnızca dokuz yıl sürmüştür ve Sarakusta, 512/1118 yılında Aragon Kralı Alfonso'nun eline geçmiştir. Bu olay, Hûdîler'in bölgedeki etkinliğinin sonunu getirmiştir.³³

468/1076 yılında, Ahmed el-Muktedir ile damadı Ali b. Mücahid el-Âmiri arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Bunun üzerine emir, Dâniye'yi ele geçirmek için harekete geçerek şehri kuşatmıştır. Bunun üzerine emir, Dâniye'yi ele geçirmek için harekete geçerek şehri kuşatmıştır. Ali, kendisi ve ailesinin güvence altına alınması karşılığında şehri teslim etmeyi kabul etmiştir. Ahmed el-Muktedir bu şartları kabul etmiş ve 468/1076 Şaban ayında Dâniye'ye girmiştir. Ali, Sarakusta'ya götürülmüş ve 474/1081 yılında ölümüne kadar orada kalmıştır.³⁴ Ahmed el-Muktedir'in Sarakusta'da inşa ettirdiği Caferiye Sarayı, Hûdîler'in o dönemdeki maddi ve siyasi gücünün bir göstergesidir. Bu dönemde Hûdîler, birçok bilim adamı ve şairi himaye ederek Suğru'l-a'lâ bölgesinin en güçlü emirliği haline gelmişlerdir. Ahmed el-Muktedir'in hastalanmasıyla birlikte yerine oğlu Yûsuf geçmiştir (474/1081). Hûdî toprakları, Ahmed el-Muktedir tarafından iki oğlu arasında bölünmüştür. Yûsuf, Sarakusta ve batı topraklarını yönetirken, Münzir ise güneydeki Dâniye ve Turtûşe'yi idare etmiştir. Ahmed el-Muktedir, 474/1081 yılında bir köpek ısırığı sonucu hayatını kaybetmiştir.³⁵

1.3. Yûsuf b. Ahmed b. Hûd (474-478/1081-1085)

Yûsuf b. Ahmed b. Hûd, "el-Mu'temen Billâh" lakabını taşıyan ve Hûdî Hanedanı'ndan gelen üçüncü emir olarak, 474/1081'den 478/1085 yılına kadar hüküm sürmüştür.³⁶ Yûsuf el-Mu'temen, devlet adamlığından ziyade bilim insanı kimliği ile tanınmıştır. Onun hükümdarlığı, müreffeh Müslüman Sarakusta'nın zirve dönemine denk gelmekte olup, babası Ahmed el-Muktedir'in başarılarını devam ettirmiştir. Kendi etrafında entelektüel bir çevre oluşturarak, "Kasru's-sürûr" (Sevinç Sarayı) olarak bilinen el-Ca'feriyye Sarayı'nda bir entelektüel grup kurmuştur. El-Mu'temen, ilim, felsefe ve sanatın destekçisi olmuş ve özellikle astronomi, felsefe ve matematik alanlarında büyük bir başarıya sahip bir bilim insanı olarak tanınmıştır. Bu

³² İbn Ebbâr, *Kitâbü'l-Hulleti's-siyerâ*; 2/248; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/53; İbnü'l-Hatîb, *Amâlî'l-a'lâm*, 175.

³³ İbn Ebbâr, *Kitâbü'l-Hulleti's-siyerâ*; 2/248.

³⁴ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 208.

³⁵ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 282.

³⁶ Douglas Morton Dunlop, "Hûdidis", *The Encyclopaedia Of Islam* (Leiden: Photomechanical Reprint, 1986), 3/542.

dönemde kaleme aldığı *Kitâbu'l-İstikmâl* (Mükemmeliyet Kitabı), on birinci yüzyılın en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir.³⁷

Yûsuf el-Mu'temen'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Sarakusta'da, Ca'feriyye Sarayı'nda doğduğu kesindir. Babasının ölümünün ardından 1081 yılında tahta çıktığında, Sarakusta Emirliği zirve noktasına ulaşmıştı. Babası Ahmed el-Muktedir, topraklarını iki oğlu arasında bölüştürmüştü: el-Mu'temen, ülkenin batı kısmını, Sarakusta, Tuleytula, Veşka ve Eyyub Kalesi ile birlikte alırken; kardeşi el-Münzir ise emirliğin sahil bölgesini, Leydâ, Monzon, Turtûşe, Dâniye ve Sarakusta'nın kıyı bölgelerini yönetmek üzere almıştır. Ancak bu bölünme, kardeşler arasında çatışmalara yol açmıştır. el-Münzir, Aragon Kralı Sancho Ramírez ve Barselona Kontu II. Ramon Berenguer ile anlaşma yaparken, el-Mu'temen ise Cîd el-Campeador (Rodrigo Díaz de Vivar) ve Kastilya paralı askerleriyle ittifak kurmuştur. Bu mücadelenin sonunda Münzir yenilgiye uğramıştır.³⁸ Mücadeleler sırasında, el-Mu'temen, Laride (Lérida) yakınlarındaki el-Menâr Kalesi'ni kuşatmıştır. 1082 yılında gerçekleşen bu savaşta, el-Münzir yenilmiş ve müttefiki II. Ramon Berenguer esir alınmıştır. Sonrasında el-Mu'temen ve Cîd el-Campeador, Aragon topraklarına saldırmış, ancak Sancho Ramírez, 1083'te Grado'yu ele geçirerek karşılık vermiştir.³⁹

el-Mu'temen, Belensiye Emiri Ebû Bekir b. Abdülaziz'den şehri almak için Kastilya Kralı'na 100.000 dinar ödeyerek ondan yardım talep etmiştir. Ancak Fernando, Belensiye'yi işgal etmek üzere yola çıkmışken, Ebû Bekir ona karşı çıkararak seferini durdurmasını istemiştir. Fernando bu talebi kabul ederek geri çekilmiştir. Daha sonra, Ebû Bekir'in oğlu, el-Mu'temen'in gücünden endişe ederek kızını Ahmed b. el-Mu'temen'e vermiştir. Bu evlilik, 477 Hicri yılı Ramazan ayında Sarakusta'da gerçekleşmiştir.⁴⁰ el-Mu'temen, birkaç ay sonra 478/1085 yılında vefat etmiştir.⁴¹

el-Mu'temen, Sarakusta Emirliği'nin doğu topraklarını yeniden birleştirme hedefine sahipti, ancak sınır bölgesindeki çatışmalar nedeniyle bu hedefini gerçekleştirmekte başarılı olamamıştır. Cîd el-Campeador, 1083 yılına kadar Aragon'a saldırılarını sürdürmüş ve Sancho Ramírez'in elinde bulunan doğu Sarakusta ve çevresindeki kaleleri ele geçirmiştir. El-

³⁷ Thomas F Glick, *Medieval Science, Technology, and Medicine* (New York: Psychology Press, 2005), 243.

³⁸ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 234.

³⁹ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 285.

⁴⁰ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 226.

⁴¹ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 284.

Mu'temen, Cîd el-Campeador ile olan ittifakını 479/1086 yılına kadar sürdürmüştür. Bu ittifakın sona erme nedenleri tam olarak bilinmemekle birlikte, el-Mu'temen, Belensiye Emiri Ebû Bekir ile ilişkilerini evlilik yoluyla güçlendirmeye çalışmış, ancak Belensiye Emiri, VI. Alfonso'nun diplomasisi sonucu, 478/1085 yılında Belensiye'yi teslim etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Sarakusta Emirliği'ni ekonomik olarak zayıflatmış ve Hristiyan saldırılarına daha fazla açık hale getirmiştir. Tuleytula'nın Kastilya Kralı VI. Alfonso tarafından alınması, Sarakusta'yı Endülüs'ten izole etmiş ve emirliğin zayıflamasına yol açmıştır.⁴²

Yûsuf b. Ahmed b. Hûd, "el-Mu'temen BillâhBillâh" lakabını alarak 474-478/1081-1085 yılları arasında Sarakusta Emirliği'ni yönetmiştir. Dört yıllık hükümdarlık dönemi, özellikle kardeşi el-Münzir ve onun müttetikleri olan Katalonya ve Aragon ile yaşanan mücadelelerle geçmiştir. Bu süreçte, ünlü Kastilyalı savaşçı es-Seyyid (Rodrigo Díaz de Vivar, el-Cid olarak da bilinir), Hûdî sarayında bulunmuş ve Yûsuf el-Mu'temen'in himayesinde yer almıştır. El Cid, Hısnü'l-Minâr (Almenar) bölgesinde Katalonya Kontu II. Berenguer'i mağlup etmiş ve onu esir almıştır. 477/1084 yılında, Ahmed el-Muktedir'in torunu ile Belensiye Emiri Ebû Bekir'in kızının evlenmesiyle iki emirlik arasındaki ilişkiler daha da güçlenmiştir. Bu evlilik, Sarakusta ve Belensiye arasındaki diplomatik ve siyasi bağları pekiştirmiştir. Yûsuf el-Mu'temen'in hükümdarlığı sırasında Sarakusta, ilim adamları ve entelektüeller için önemli bir cazibe merkezi olmaya devam etmiştir. Onun koruması altında, bilim ve sanat gelişmeye devam etmiş, Sarakusta, dönemin önemli kültürel merkezlerinden biri haline gelmiştir. Yûsuf el-Mu'temen, 478/1085 yılında vefat etmiş ve yerine oğlu Ahmed geçmiştir. Onun hükümdarlık dönemi, Hûdî Emirliği'nin bilim ve kültür alanındaki etkisini sürdürmeye yönelik çabalarla ve kardeşiyle olan siyasi mücadelesiyle karakterize edilmiştir.⁴³

1.3.1. Yûsuf b. Ahmed b. Hûd el-Mu'temen'in İlmî Hayatı

Yûsuf el-Mu'temen Billâh ve babası Ahmed el-Muktedir, diğer hükümdar ailelerinden farklı olarak, matematikçi kimlikleriyle öne çıkmışlardır. Orta Çağ İslâm dünyasında, felsefe, tıp, astronomi ve diğer alanlarda antik Yunan metinlerinden başlayan çeviri çalışmaları önemli bir yer tutmaktaydı. Yûsuf el-Mu'temen ve babası, bu antik metinlere dayanan matematiksel eserler üzerinde çalışmış ve bu eserleri genişleterek önemli

⁴² İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 226.

⁴³ el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*, 2/438.

katkılarında bulunmuşlardır. Orta Çağ İslâm dünyasında bazı mütercimler, Benû Musa kardeşler gibi, Yunan ve Roma antik metinlerini kapsamlı bir şekilde tercüme etmişlerdir. Ancak, bu dönemde sadece eski metinlerin kopyalandığı ve Müslüman bilim insanlarının herhangi bir entelektüel katkıda bulunmadığı yönünde bir görüş mevcuttu. Bu görüşe rağmen, Sabit b. Kurra ve Yûsuf el-Mu'temen gibi bilim insanlarının, eski düşünceleri aktarmanın ötesine geçerek özgün matematiksel katkılarda buldukları kanıtlanmıştır.

Yûsuf el-Mu'temen, üstün bir matematikçi ve astronom olarak tanınmıştır. Eserleri arasında, el-İstikmâl ve el-Münazara gibi önemli matematiksel çalışmalar bulunmaktadır.⁴⁴ Bu eser, daha sonraki dönemlerde Latinceye çevrilmiş ve Avrupa'da da tanınmıştır. İtalyan matematikçi Giovanni Ceva tarafından 18. yüzyılda kanıtlanan ve "Seyf el-Mu'alla" olarak bilinen matematiksel bir teoremin ispatı da bu eserde yer almaktadır.⁴⁵ el-Mu'temen'in başlıca çalışması olan *el-İstikmâl* veya *Kitabu'l-kemâl*, özellikle Euclid ve Archimedes gibi antik Yunan matematikçilerinin eserlerinden derlenmiş kapsamlı bir özet sunmaktadır.⁴⁶ *el-İstikmâl*, antik Yunan matematikçilerinin yanı sıra Sabit b. Kurra, Benû Musa ve İbn el-Heysen gibi Müslüman matematikçilerin öğretilerini de kapsamaktadır. Kitap, daha önceki kaynaklarda bulunmayan bazı teorileri ve kanıtları da barındırmaktadır. Ancak, bu önemli eser günümüze yalnızca birkaç el yazması halinde ulaşabilmiştir. Herhangi bir önsöz veya giriş bölümü bulunmayan bu el yazmalarından, kitabın amacının antik geometride bilinen sonuçları kapsamlı bir şekilde düzenlemek ve açıklamak olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen el-Mu'temen, kaynaklarını kaybolmuş bir önsözde belirtmiş; ancak günümüze ulaşan el yazmalarında bu kaynaklara dair bir atıf yer almamaktadır.⁴⁷

el-İstikmâl, tamamlanmamış olmasına rağmen 11. yüzyılın önemli bir matematik eseri olarak kabul edilmiştir. Ansiklopedist İbn el-Akfânî'ye göre, *el-İstikmâl* tamamlanmış olsaydı, diğer geometrik literatürlere ihtiyaç kalmayacaktı. İbn el-Akfânî, matematikçilerin *el-İstikmâl*'i Euclid'in *Elements*, Archimedes'in *On the Sphere and Cylinder* ve Apollonius'un *Conics* eserleriyle birlikte okumalarını önermektedir. Ancak, bu eser tamamlanmamış olarak

⁴⁴ İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber*, 4/4/351-352; İnân, *Devletü'l-İslâmiyye f'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 286.

⁴⁵ Holme Audu, *Geometry: Our Cultural Heritage* (Sprinter: y, 2010), 210.

⁴⁶ Roshdi Rashed, *Founding Figures and Commentators in Arabic Mathematics*, ed. Nader el-Bizri (London: Merkez Dirâsâti'l-Vahdeti'l-'Arabiyye, 2012), 1/721.

⁴⁷ Jan Pieter Hogendijk, "Discovery of an 11th-century geometrical compilation: The Istikmâl of Yûsuf al-Mu'temenn ibn Hüd, King of Saragossa", *Historia Mathematica*, Frankfurt, 1986. 43-52.

kaldığından, Euclid veya Archimedes'in eserleri gibi geniş çapta kopyalanmamış veya öğretilmemiştir. 14. yüzyılda bir kopyası Mısır'a Musa b. Meymun tarafından gönderilmiş ve oradan Bağdat'a ulaşmıştır, ancak doğrudan sonraki Avrupalı matematikçiler üzerinde bir etkisi olmamıştır. *el-İstikmâl*, kesir dışı sayılar, konik kesitler, eşdeğer kesitlerin karesi, çeşitli geometrik materyallerin hacimleri ve alanları, daire şeklindeki gölgeler çizimi gibi matematiksel sorunları kapsamaktadır. Bu çalışmada, matematiği Aristoteles'in kategorilerine göre sınıflandırma çabası görülmektedir. Bu sınıflandırma, hesap için bir bölüm, geometri için iki bölüm ve mekânsal ölçüm için iki bölüm içermektedir. *el-İstikmâl*, aynı zamanda Hayyâm'ın teoreminin bilinen bir formülünü içermektedir. Bu teorem, 1678'de İtalyan mühendis Giovanni Ceva tarafından *De lineis rectis* adlı eserinde Avrupa'da bilinen hale gelmiştir. el-Mu'temen'in bu teoremi kendi başına mı keşfettiği yoksa başka bir kaynaktan mı edindiği bilinmemektedir. Ayrıca, Ceva'nın bu teoremi bağımsız olarak mı yeniden keşfettiği de belirsizdir.⁴⁸

1.4. Ahmed b. Yûsuf b. Hûd (el-Müstâîn-Billâh) (478-503/1085-1110)

Ahmed b. Yûsuf b. Hûd, "el-Müstâîn Billâh" lakabını alarak 478-503/1085-1110 yılları arasında Sarakusta Emirliği'ni yönetmiştir. Babası el-Mu'temen İbn Hûd'un 478/1085 yılında vefatının ardından tahta geçen Ahmed el-Müstâîn'in hükümdarlık dönemi, önemli siyasi ve askeri mücadelelerle dolu olmuştur.⁴⁹ Bu dönemde, Kastilya Kralı VI. Alfonso'nun Tuleytula'yı (Toledo) fethetmesi (478/1085) Sarakusta Emirliği üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. VI. Alfonso, Tuleytula'yı ele geçirdikten sonra Sarakusta'yı hedef almış ve şehri kuşatma altına almıştır. Alfonso, el-Müstâîn'e büyük bir servet teklif ederek şehri teslim etmesini istemiştir, ancak el-Müstâîn bu teklifi reddederek kararlılıkla şehri savunmuştur.⁵⁰

Bu dönemde, Mülûkü't-tavâif emirlikleri Murâbıtlar'ın Endülüs'e müdahalesi ile sona erme noktasına gelmiştir. Murâbıt hükümdarı Yûsuf b. Taşfîn, Endülüs'ü ele geçirerek küçük devletçikleri ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Murâbıtlar'ın Endülüs'e geçişi üzerine, VI. Alfonso bir kez daha el-Müstâîn'e teklifte bulunmuş, ancak el-Müstâîn teklifi yine reddetmiştir. Sonuç olarak, Alfonso kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmış ve ordusuyla güneye doğru ilerleyerek Murâbıtlar'la savaşmak üzere yola

⁴⁸ Audu, *Geometry: Our Cultural Heritage*, 210.

⁴⁹ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 286.

⁵⁰ Ebü'l-Hasen Ali İbn Ebî Zer, *el-Enîsu'l-Mu'trib bi-Ravdi'l-Kirtâs fî Ahbâri Mulûki'l-Mağrib ve Târihu Medîneti Fâs* (Rabat: Dâru'l-mansûr, 1972), 144-145.

çıkıştır.⁵¹ 481/1088 yılında, el-Müstâîn'in amcası Münzir b. Hûd, Laride, Turtûşe ve Dâniye'nin emiri olarak Belensiye (Valencia) çevresinde bir kuşatma başlatmıştır. Bu hamle, Belensiye Emirliği'ni ele geçirmeyi amaçlamaktaydı. Belensiye Emiri Kâdir-Billâh Zî'n-nûn, VI. Alfonso ve el-Müstâîn'den yardım talebinde bulunmuştur.⁵²

el-Müstâîn, Compeador (El Cid) ile birlikte Belensiye'ye yardım etmek üzere yola çıkmıştır, ancak asıl niyeti şehri ele geçirmektir.⁵³ el-Müstâîn ve Compeador, Belensiye'nin ele geçirilmesi konusunda gizli bir anlaşma yapmışlardır. Anlaşmaya göre, Belensiye'nin fethi el-Müstâîn'e bırakılacak, ganimetler ise Compeador'a verilecekti. Ancak Kâdir-Billâh, bu planı fark ederek Compeador'a büyük miktarda para gönderip onunla ittifak yapmıştır. Compeador el-Müstâîn'e ihanet etmiş ve anlaşma başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁵⁴ Bu yaşananlardan endişelenen Kâdir-Billâh, el-Müstâîn ve Compeador ordularının niyetlerini fark etti ve güçlü olan tarafa, Compeador'a büyük miktarda para göndererek ittifak teklif etti.⁵⁵ Bu olayların ardından el-Müstâîn, Compeador'un en büyük düşmanı olan II. Bransh Raimond Kontu ile ittifak yapmaya karar vermiştir. Ancak, Compeador, Raimond'a karşı zafer kazanarak onu esir almış ve 482/1089 yılında serbest bırakmıştır.⁵⁶

el-Müstâîn, Murâbitlar'ın Mürsiye ve Leyyit Kalesi'ni ele geçirdiği haberlerini aldıktan sonra, tekrar Compeador ile ittifak kurmuş ve Aragon ile Navarra Kralı Sancho Ramirez ile de ittifaklar yaparak Murâbitlar'a karşı hazırlıklı olmaya çalışmıştır.⁵⁷ 487/1091 yılında, Aragon Kralı Sancho Ramirez, el-Müstâîn'in yönettiği ikinci büyük şehri kuşatma altına almıştır. El-Müstâîn, oğlu Abdülmelik'i yardım istemek için Fas'taki Murabit hükümdarı Yûsuf b. Taşfîn'e göndermiştir. Yûsuf b. Taşfîn, Doğu Endülüs'teki valilere el-Müstâîn'e yardım etmeleri için emir vermiş ve el-Müstâîn'e savunma kuvvetleri sağlamıştır.⁵⁸ Yûsuf b. Taşfîn, Doğu Endülüs'teki valilere el-Müstâîn'e yardım etmeleri için emir verdi ve el-Müstâîn'e savunma kuvvetleri sağladı. el-Müstâîn ayrıca VI. Alfonso'dan da yardım talep etmiş ve bazı destekler almıştır.

⁵¹ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 287.

⁵² İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 229.

⁵³ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 229.

⁵⁴ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 235.

⁵⁵ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 236.

⁵⁶ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 237.

⁵⁷ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 239.

⁵⁸ İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/145.

87/1095'te Sancho Ramirez öldü ve yerine oğlu I. Pedro Aragon ve Navarra'nın kralı oldu ve kuşatmayı sürdürdü.⁵⁹ Ancak Sancho Ramirez, 489/1096 yılında Veşka Savaşı'nda (Alcoraz Savaşı) el-Müstâîn'i yenilgiye uğratmış ve bu zaferle Aragon Krallığı, Hûdîler karşısında üstünlük sağlamıştır. Veşka (Huesca), 30 ay süren kuşatmanın ardından Pedro'ya teslim edilen Aragon Krallığı'nın yeni başkenti oldu ve Pedro, şehri Aragon Krallığı'nın yeni başkenti olarak seçti.⁶⁰

Bu savaştan dört yıl sonra, 493/1100 yılında, Berbeşter (Barbastro) de Aragon tarafından ele geçirilmiştir. Ahmed el-Müstâîn, 503/1110 yılında vefat etmiş ve yerine "İmâdüddevle" lakabını alan oğlu Abdülmelik geçmiştir.⁶¹

1.5. Abdülmelik b. Hûdî Hanedanı'nın Sonu ve İbn Hûd'un Direnişi (503/1110-524/1130)

Abdülmelik b. Hûd'un doğum tarihi hakkında kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, onun tarih sahnesine çıkışı, babası Ahmed el-Müstâîn'in 487/1094 yılında Aragon Kralı Sancho Ramirez'in kuşatması altındaki Belensiye'yi kurtarmak için Yûsuf b. Taşfîn'e yardım talebiyle gönderdiği dönemle başlamaktadır. Bu sırada Yûsuf b. Taşfîn, el-Müstâîn'e yardım sağlamak amacıyla Doğu Endülüs'teki valilerinden destek istemiş ve bu görevi yerine getirmesi için Abdülmelik'i görevlendirmiştir.⁶² Aynı dönemde Abdülmelik, Kurtuba'da gerçekleşen Ali b. Yûsuf b. Taşfîn'in tahta geçiş törenine babasının vekili olarak katılmıştır.⁶³

153

İmâdü'd-devle Abdülmelik'ten sonra yönetim, oğlu Seyfû'd-devle Ahmed el-Mustansır Billâh'a geçmiştir ve Roda'nın ve çevresindeki kalelerin yönetimi onun egemenliği altında kalmıştır. Ancak Alfonso Raimundez'in baskısı karşısında çaresiz kalmıştır. Kastilya Kralı Alfonso Raimundez, 534/1139 yılında, Roda Kalesi'ni, Tuleytula yakınlarındaki topraklara karşılık olarak el-Muntasır'a vermiştir.⁶⁴

503/1110 yılında, babası Ahmed el-Müstâîn'in ölümünden sonra Abdülmelik, Sarakusta emirliğinin başına geçmiş ve "İmâdü'd-Devle" unvanını almıştır. Ancak, hükümdarlığının başlarında Sarakusta halkı,

⁵⁹ İnân, *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, 288.

⁶⁰ Yusuf Eşbâh, *Târîhu'l-Endelüs fi 'ahd'l-Murabıtîn ve'l-Muvahhidîn* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1996), 147.

⁶¹ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/53.

⁶² İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/145.

⁶³ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/53; İbn Ebbâr, *Kitâbü'l-Hulleti's-siyerâ*; 2/248-249.

⁶⁴ İbn Kerdebûs, *Târîhu'l-Endelüs*, 119-120.

Aragon Kralı I. Alfonso'ya karşı krallıklarını koruma konusunda güvence vermemesi şartıyla ona biat etmiştir. Abdülmelik, başlangıçta bu şartları kabul etmiş, ancak kısa bir süre sonra taahhütlerini yerine getirmemiştir. Bu durum, şehir halkının tepkisine yol açmış ve Abdülmelik'in taahhütlerine uymaması, halk Murâbıt hükümdarı Ali b. Taşfîn'e başvurarak Hûdî Hanedanı'nın sona erdirilmesini talep etmiştir. Ali b. Taşfîn, Abdülmelik'i tahttan indirmek amacıyla komutanlarından Muhammed b. al-Hac el-Lemtunî'yi Belensiye'ye göndererek Sarakusta'yı Murâbıtlar'a bağlamıştır.⁶⁵ öylece, Mülûküt-tavâif'in son emirliği de ortadan kalkmıştır.⁶⁶ Abdülmelik, ailesi ve mal varlığıyla birlikte Hûdîler tarafından inşa edilen ve güvenli bir sığınak olarak bilinen Rûta Kalesi'ne çekilmiştir. Bu kale, Aragon Kralı I. Alfonso'nun 524/1130 yılında ölümüne kadar korunmuştur. Abdülmelik, I. Alfonso'nun⁶⁷ himayesi altında kalmış ve 524/1130 yılında ölümüne kadar burada yaşamıştır.⁶⁸

İmâdü'd-Devle için yazılan bir şiirde şunlar ifade edilir;

'Hud soyundan olanlar, doğru yolu bulmaktan saptırdınız,

Ve başarılı bir fikri kaybettiniz.

Krallığın hakkını sadece bana vermeyi seçtiniz,

154

Ve ihanetinizle parçaladınız, parmağınızı kestiniz.

Ve ben, zifiri karanlıkta bir güneş gibiyim,

Batıda doğmama ve parlamama izin verilmedi.

Benimle aranızda sebepleri kesmeyin,

Çünkü sizden biri olmadan yok olursunuz, hatta en cesurlar bile.⁶⁹

Hûdî Hanedanı'nın sona ermesinden sonra, 625/1228 yılında Endülüs'te Muvahhidler'e karşı başlatılan isyanlar sırasında Hûdîler'in adı yeniden gündeme gelmiştir. Bu dönemde, Hûdî ailesinden olduğunu iddia eden Muhammed b. Yûsuf b. Hûd (İbn Hûd), Mürsiye'de isyan ederek bağımsızlığını ilan etmiş ve Abbâsîler'in siyah bayrağını kullanarak bu devlete sadakatini bildirmiştir. İbn Hûd, Muvahhid ordularını iki kez yenmiş ve Mürsiye halkını kendisine biat ettirmiştir. Ardından Kurtuba, Gırnata ve

⁶⁵ İbn Ebbâr, *Kitâbü'l-Hulleti's-siyerâ*; 2/248.

⁶⁶ el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*, 2/438.

⁶⁷ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/54.

⁶⁸ İbn Ebbâr, *Kitâbü'l-Hulleti's-siyerâ*; 2/249.

⁶⁹ el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*, 2/439.

İşbîliye'yi ele geçirerek Endülüs'ün büyük bir kısmını hâkimiyeti altına almıştır. Ancak, İbn Hûd'un vergileri artırma politikası halk arasında itibarını zedelemiştir. Aynı zamanda, Zeyyân b. Merdenîş'in Belensiye'ye saldırısı, Arcûne'de isyan eden Muhammed b. Yûsuf b. Nasr (Gâlib Billâh) ve Kastilya Kralı III. Ferdinand ile de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sonunda, Ceyyân ve Vâdiâş şehirlerini Muhammed b. Nasr'a terk etmiş ve Kastilya kralına 1000 dinar haraç ödemeyi kabul etmiştir. Ancak, İbn Hûd'un hükümdarlığı uzun sürmemiş; Kurtuba, 633/1236'da Kastilya Kralı tarafından işgal edilmiştir. Meriye ve Gırnata da Muhammed b. Yûsuf b. Nasr tarafından ele geçirilmiş ve İbn Hûd, Meriye'nin 635/1238'de alınması sırasında savunma yaparken öldürülmüş, böylece Hûdîler'in siyasi varlığı tamamen sona ermiştir.⁷⁰

1.6. Murâbitlar ve Benî Hûd Hanedanı'nın Sonu

Murâbitlar, Endülüs'teki siyasi ve sosyal kargaşayı çözmek amacıyla ortaya çıkan ve "Mülessimûn" (Peçeliler) olarak da bilinen bir hareket olarak kabul edilmiştir. Fas'ta dini temeller üzerine kurulan bu hareket, Yûsuf b. Taşfîn es-Sanhâcî gibi liderlerin öncülüğünde gelişmiş ve Endülüs'teki Mülûkü't-tavâif'in dağınık devlet yapısını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.⁷¹ Yûsuf b. Taşfîn, 479/1086 yılında ordusuyla Endülüs'e geçerek, İspanyol krallıklarının zulmüne karşı Müslüman halkı korumak amacıyla mücadeleye başlamıştır. Özellikle Tuleytula'nın (Toledo) düşüşünden sonra, Sarakusta Emiri Ahmed el-Müstâin, Murâbitların desteğini alarak VI. Alfonso'ya karşı direniş göstermiştir.⁷² Alfonso, bu dönemde Sarakusta'yı kuşatarak şehri ele geçirmeye kararlıydı. Sarakusta Emiri Ahmed el-Müstâin'in teklif ettiği mali tavizleri reddetmiştir. Ancak Murâbitların Endülüs'e geçtiğini duyduğunda, hiçbir şey elde edemedi kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır.⁷³

Yûsuf b. Taşfîn'in İspanyolların Endülüs'teki tehlikesine karşı olumlu yanıt vermesi, Müslümanlar arasında büyük bir umut yaratmış ve Mülûkü't-

⁷⁰ Kennedy, *Muslim Spain and Portugal*, 200-205; David Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politics and Society in Islamic Spain 1002-1086* (London: Princeton University Press, 1993), 163-168.

⁷¹ İbnü'l-Hatîb, *Amâlû'l-a'lâm*, 246; Müellif Meçhul, *Mefâhiru'l-Berber*, ed. Abdülkadir Bûbâye (Rabat: Dâru Ebî Rakrâk, 2005), 52.

⁷² İbn Ebî Zer, *el-Enîsu'l-Mu'trib*, 144.

⁷³ Ahmed b. Yahya Dabî, *Buğyetü'l-mültemis fi târîhi ricâli ehli'l-Endelüs* (Beirut: Dâru'l-kitâbi'l-Lübânî, 1989), 31; İbn Kerdebûs, *Târîhu'l-Endelüs*, 91-92; İbn Ebî Zer, *el-Enîsu'l-Mu'trib*, 145; Eşbâh, *Târîhu'l-Endelüs fi 'ahdi'l-Murabitîn ve'l-Muvahhidîn*, 79-80.

tavâif emirliklerinin tasfiye edilmesi gerektiği düşüncesini güçlendirmiştir.⁷⁴ Sarakusta Emirlîği'nin stratejik önemi ve Ahmed el-Müstâîn'in gösterdiği cesaret, Yûsuf b. Taşfîn'in Sarakusta'yı koruma kararı almasına neden olmuştur. Ahmed el-Müstâîn, Murâbitlar'a bağlılığını göstermek amacıyla Mağrib ve Endülüs'teki Murâbit liderlerine bağlılık mektupları ve elçiler göndermiştir.⁷⁵ Ayrıca, Taşfîn'in, Murâbitlar'ın Kuzeydoğu Endülüs'ü güçlendirme çabalarının yüksek askeri ve ekonomik maliyetlerini takdir ettiği belirtilmelidir. Eğer Hûdiler Sarakusta cephesinden çekilmiş olsaydı, Murâbitların üstleneceği maliyetin ve Kuzeydoğu Endülüs'ün zayıflamasının bedelinin ağır olacağı düşünülmüş olabilir.⁷⁶

Ahmed el-Müstâîn, Sarakusta'nın savunmasında kendini korumak için Rumlardan ve İspanyollardan aldığı vergilerle varlığını sürdürmeye çalışmış, bu nedenle Murâbitlar'dan uzak durmaya çalışmıştır. İbn Hûd, bu stratejiyi benimsediği gibi, Sarakusta'nın İspanyollarla ittifak kurmasının mantıklı olmadığını belirtmiştir. "Develerin korunması, domuzların korunmasından daha iyidir"⁷⁷ diyerek özetlemiştir. İbn Hûd, en zor koşullarda bile bu tutumdan vazgeçmemiştir.⁷⁸

Dozy'nin, Yûsuf b. Taşfîn'in İspanyolları savunmak karşılığında Benî Hûd'un Sarakusta yönetiminde kalmasını sağladığı iddiası, tarihi kaynaklarca doğrulanmamaktadır. Yûsuf b. Taşfîn, Endülüs'ü savunmak için hiçbir zaman vergi veya haraç talep etmemiştir ve hediyeler üzerinde etkili olmamıştır.⁷⁹ Çünkü tarihi kaynaklar, İbn Taşfîn'in Benî Hûd'u karşılamadıkları için onları cezalandırdığını veya büyük ihanetle suçladığını söylememektedir. Bazı Mülûkû't-tavâif yöneticilerinin 479/1089'da meydana gelen Zellâka Savaşı'na katılmayıp ihanet ettiği iddiaları doğru değildir.⁸⁰

⁷⁴ Abdullah Bulukkîn, *Kitâbu't-Tibyân ani'l-hâdiseti'l-kâineti bi-devleti Zîrî fi Gurnata* (Kahire: Mektebetü's-Sakâfeti'd diniyye, 2006), 107; İbnü'l-Hatîb, *A mâlü'l-a lâm*, 281-282.

⁷⁵ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beirut: Mektebetü'l-Maarif, 1978), 10/193.

⁷⁶ Şenterîni, *ez-Zahîre fi mehâsini ehli'l-Cezîre*, 5/454; İbn Ebbâr, *Kitâbü'l-Hulleti's-siyerâ*; 2/248; İbnü'l-Hatîb, *A mâlü'l-a lâm*, 183-184; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/43; Munis, *es-Suğru'l-a'lâ el-Endelüs*, 104.

⁷⁷ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/122; Himyerî, *Sifatü Cezîreti'l-Endelüs*, 228; İbnü'l-Hatîb, *A mâlü'l-a lâm*, 245.

⁷⁸ Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politics and Society in Islamic Spain 1002-1086*, 180-181.

⁷⁹ Şenterîni, *ez-Zahîre fi mehâsini ehli'l-Cezîre*, 5/457.

⁸⁰ Bulukkîn, *Kitâbu't-Tibyân*, 104; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, 4/120; İbn Ebî Zer, *el-Enîsu'l-Muğrib*, 146; Eşbâh, *Târîhu'l-Endelüs fi 'ahdi'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn*, 80.

Murâbitlar, Benî Hûd'un Kuzeydoğu Endülüs'ü koruma çabalarını takdir etmiş ve Ahmed el-Müstâîn ile birlikte Belensiye'yi Kastilya'dan temizlemeyi hedeflemişlerdir. Bu plan, Yûsuf b. Taşfîn'e yazılan bir mektupta ifade edilmiştir. Ahmed el-Müstâîn, Yûsuf b. Taşfîn'e Sarakusta'nın savunması için askeri destek sağlamayı taahhüt etmiştir. Sarakusta'da Ahmed el-Müstâîn'in 1000 süvari ile VI. Alfonso'ya karşı durması, Murâbitlar'ın desteğiyle mümkün olmuştur.⁸¹ Ancak, Ahmed el-Müstâîn, Aragon ve Navarra Kralı I. Alfonso ile ittifak kurarak bu stratejiyi ihlal ettiğinde, Sarakusta halkı, Murâbit hükümdarı Ali b. Yûsuf'a başvurarak Ahmed'in tahttan indirilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Muhammed b. el-Hac el-Lamtunî, Sarakusta'ya gönderilmiş ve Murâbitlar şehri ele geçirmiştir. Bu olay, Benî Hûd Hanedanı'nın düşüşüne ve Sarakusta'nın Murâbitlar tarafından yönetilmesine yol açmıştır. 503/1109 yılında Murâbitlar'ın şehri ele geçirmesiyle birlikte, Benî Hûd Hanedanı Endülüs'te sona ermiştir.⁸²

625/1227 yılında Mürsiye'de (Murcia) Mütevekkil b. Hûd ortaya çıkarak, kendisinin Müstâîn b. Hûd'un soyundan geldiğini iddia etmiştir. Mütevekkil b. Hûd, Kurtuba, İşbîliye, Gırnata, Mâleka ve Meriyye'yi ele geçirmiş ve siyah bayrağı kullanarak Abbâsî Halifeliği'ne sadakatini bildirmiştir. 631/1233 yılında Bağdat'tan Abbâsî Halifesi tarafından hediye ve tanınma almıştır. Ancak, Mütevekkil b. Hûd'un hükümdarlığı uzun sürmemiş ve 635/1237 yılında ölümüne kadar bu unvanı taşımıştır. Ölümünden sonra Benî Hûd Hanedanı'nın siyasi varlığı tamamen sona ermiştir.⁸³

2. Hûdîler Döneminde İlim ve Medeniyet

Hûdîler döneminde ilim adamlarına büyük önem verilmiştir. Hanedan üyeleri, bizzat ilim tahsili yapmış kişiler olup, özellikle Ahmed el-Muktedir ve Yûsuf el-Mu'temen bu alanda öne çıkmışlardır. 11. yüzyılda Sarakusta, felsefe ve matematik çalışmalarının önemli bir merkezi haline gelmiş, ünlü filozof İbn Bâcce burada yetişmiştir.⁸⁴ Fakih, filozof ve siyaset tarihçisi İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî de hayatının büyük bir kısmını bu şehirde geçirmiştir. Onun siyasetname türündeki eseri *Sirâcü'l-mülûk*, genellikle Hûdîler döneminde tanık olduğu siyasi ve sosyal olaylara dayanmaktadır. Sarakusta, aynı zamanda bir edebiyat merkezi olarak da önemli bir konumdaydı. Ebü'l-Velîd İbnü'd-Debbâğ, Ebü'l-Velîd el-Bâcî, İbn Ammâr el-Mehrî ve Yahudi

⁸¹ İbn Kerdebûs, *Târîhu'l-Endelîs*, 113.

⁸² Abdülvehhab Halil Debbağ, *Sarakusta* (Bağdat: Mektebetü'l-müttehidini'l-İslâmiyye, 2011), 105.

⁸³ İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-alâm*, 176.

⁸⁴ Kennedy, *Muslim Spain and Portugal*, 184-188.

kökenli Hasdaî ile İbn Kallâs gibi muhaddisler, edipler ve şairler bu şehirde yetişmişlerdir.⁸⁵ Sarakusta'nın Hristiyan krallıklarına yakınlığı ve Hûdîler'in bu krallıklarla sık sık kurdukları ittifaklar, şehirde canlı bir kültürel ve ekonomik alışverişin yaşanmasına olanak sağlamıştır. Bu etkileşimler, Endülüs kültürünün bazı unsurlarının Avrupa'ya yayılmasında da etkili olmuştur.⁸⁶

Sarakusta emirlerinden el-Muktedir Billâh (438-473/1048-1081) ve oğlu Yûsuf el-Mu'temen (473-477/1081-1085), felsefe, astronomi ve matematik gibi bilimlerle ilgilenmişlerdir. Endülüslü matematikçiler, 9. yüzyılın ikinci yarısında *hurufu'l-ğubâr* denilen bir rakam sistemini kullanmışlardır. Bu rakamlar, şekil olarak Hind rakamlarından biraz farklıydı. Ayrıca, trigonometri ve ticari aritmetik üzerine de önemli çalışmalar yapmışlardır.⁸⁷ Yûsuf el-Mu'temen, emirliğinin yanı sıra iyi bir matematikçi ve astronom olarak tanınmıştır. Onun üzerinde çalıştığı problemlerden biri, 11. yüzyılda yetişen İbn Muâz el-Ceyyânî'nin (ö.486/1093) *Makâle fi şerhi nisbe* adlı eserinde de yer almaktadır.⁸⁸

Endülüs'teki İslâm hâkimiyeti altındaki şehirlerin Hristiyan krallıklar tarafından ele geçirilmesi, Endülüs medeniyetinin Batı üzerindeki etkileri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu sürecin en çarpıcı örneği, Tuleytula'nın (Toledo) Kastilya Krallığı tarafından fethedilmesidir. İslâm düşünce ve bilim mirası, Endülüs aracılığıyla Batı'ya sistemli bir şekilde aktarılmıştır. Bu tercüme sayesinde, Batı'da o zamana kadar bilinmeyen birçok Eski Yunan ve İslâm eseri tanınmıştır. Ayrıca, Grekçe asıllarından Latinceye tercüme edilmiş eserler Batı dünyasında bulunmasına rağmen, Endülüslü bilim insanlarının şerh ve katkılarıyla zenginleşen birçok eserin Arapçadan tercüme edildiği de vurgulanmalıdır. Bu tercüme faaliyetleri, Batı dünyasında bilimsel bir keşif sürecinin başlangıcı olmuştur. Batılı düşünür ve bilim insanlarının, Latince ve diğer Batı dillerine tercüme edilen İslâm eserleri üzerinde yaptıkları çalışmalar, Batı dünyasında ilerleyen yıllarda görülen gelişmelere zemin hazırlamıştır.⁸⁹ Rönesans, Batı'daki bu gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, Endülüs medeniyetinin Rönesans

⁸⁵ Fierro, *Politics and Religion in the Islamic West during the Twelfth–Thirteenth Centuries*, 75-80.

⁸⁶ Mehmet Özdemir, "Hûdîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/302.

⁸⁷ Özdemir, *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*, 251.

⁸⁸ Julio Samsó, "The Exact Science in al-Andalus", *The Legacy of Muslim Spain*, ed. Salma Khadra Jayoussi (Leiden: E.J. Brill, 1992), 954.

⁸⁹ Dimitri Gutas, *Greek Thought, Arabic Culture: The Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early 'Abbāsī Society (2nd-4th/8th-10th centuries)* (yy.: Routledge, 1998), 201-205.

üzerinde hazırlayıcı bir etkiye sahip olduğu açıktır.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, Endülüs'te yazılan eserlerin bilim tarihindeki önemini ortaya koymuştur. Bu eserlerin Latinceye çevrilme süreçleri, Batı dünyasına etkilerini anlamamızı sağlamaktadır. Endülüs'ün günümüze kadar uzanan etkilerinin belirlenmesi de bu bağlamda büyük önem taşımaktadır.⁹⁰

3. Ca'feriyye Sarayı

Ca'feriyye Sarayı, Mülûkü't-tavâif döneminin en önemli mimari eserlerinden biridir ve Hûdîler'in önde gelen emiri Ebû Ca'fer Ahmed el-Muktedir Billâh (1049-1082) tarafından inşa ettirilmiştir. Muktedir Billâh lakabını, 1065 yılında uzun süren mücadeleler sonucunda Barbastro Kalesi'nin Hristiyanlardan geri alınmasından sonra kullanmaya başlamıştır.⁹¹ Saray, dönemin karakteristik mimari özelliklerini yansıtan bir yapıdır.⁹² Dikdörtgen bir plana sahip olan saray, kulelerle desteklenmiş taş ve tuğla duvarlarla çevrilidir. Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilen yapı, zengin süslemelere sahip bir revak ve tüm bölümlere bağlantı sağlayan merkezi bir avluya sahiptir. Sarayın taht odasının yanında yer alan küçük cami, sekizgen bir plana göre tasarlanmış ve kaburgalı bir kubbe ile örtülmüştür. Caminin içindeki arabesk alçı süslemeler ve Kur'an ayetleri, bu mekâna estetik ve manevi bir derinlik kazandırmaktadır.⁹³ Ca'feriyye Sarayı, Hûdî emirlerinden Ebu Ca'fer el-Muktedir Billâh b. Hûd'a atfedilen ve Orta Çağ'ın en büyük ve gösterişli kraliyet saraylarından biri olarak kabul edilen bir yapıdır. Saray, Sarakusta'nın kale şehri içinde yer almakta olup, hem hükümdarların hem de askerlerin ikamet ettiği güçlü bir kale niteliğindedir. İslâm sanat tarihinde "Daru's-Sürûr" (Sevinç Evi) veya "Altın Salon" olarak anılan saray, Muktedir b. Hûd'un en büyük gurur kaynağı olarak görülmüştür. Sarayın muazzam altın işlemlerle süslenmiş büyük avlusu, "Altın Avlu" olarak bilinir. Bu yapı, sonraki Endülüs yapıları üzerinde, özellikle Gırnata'daki Elhamra Sarayı'nda etkili olmuştur.

Muktedir b. Hûd için Ca'feriyye Sarayı, tüm siyasi ve askeri başarılarının ötesinde bir gurur kaynağı olmuş ve sarayı için yazdırdığı övgü

⁹⁰ Richard Fletcher, *Moorish Spain* (California: University of California Press, 1992), 168-169.

⁹¹ Sümevra Ocak Ahmed, "Endülüs Sarayları", *Diyanet İlmî Dergi* 59/4 (2023), 1390.

⁹² Lütfi Şeyban, "İspanya'da Endülüs-İslam Medeniyetinden Kalan İzler ve Eserler-I: Endülüs-İslâm Sanatı ve Medeniyetinin Temel Nitelikleri", *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/7 (2013), 1012.

⁹³ Özdemir, *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*, 323; Bensu Gümüş, "Endülüs Sarayları ve Saray Kültürü", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2023), 77-78.

dolu şiirlerde bunu sıkça dile getirmiştir

Muktedir bu konuda şöyle der:

“Saray-ı Sürur ve Altın Konsey...

İki tarafında ulaştığı neşe sona erdi.

Hükümdarlığım, çekişmeniz beni rahatsız etmeseydi...

Benim için yeterli olurdu o zafer”

Ca'feriyye Sarayı, Sarakusta'nın İspanyol egemenliğine girmesiyle birlikte değişime uğramış, İslâmi süslemeler ve mimari özellikler ortadan kaldırılmıştır. Saray, Aljaferia Sarayı olarak bilinmekte ve günümüzde Sarakusta şehir merkezinde hala ayakta durmaktadır. Muktedir b. Hûd, sarayı kültürel, bilimsel ve sanatsal bir merkez olarak tasarlamış ve Bağdat'taki Beytü'l-Hikme'nin (Hikmet Evi) atmosferini Sarakusta'da yeniden yaratmayı amaçlamıştır. Sarayda, fıkıh, felsefe, tıp, mühendislik, şiir ve sanat alanlarında uzman olan seçkin kişiler bir araya getirilmiştir. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi bilginlerin bir arada çalışması, sarayda hoşgörü ve kültürel etkileşim atmosferinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum, farklı dinlere mensup bilginlerin İslâm kültürünün bir parçası 160 olarak uyum sağlamalarını ve önemli bilimsel çıkarımlar yapmalarını mümkün kılmıştır. Ayrıca, bu bilginlerin İslâm bilimlerinde önemli çıkarımlar ve sonuçlar elde etmelerine yardımcı olduğu da göz önüne alındığında, Sarakusta'daki bu kültürel hareketin özgünlüğü vurgulanmalıdır. “Altın Salon” adı verilen sarayın içinde, ortasında bir kuyu bulunan ve suyun nehir üzerinden gelen bir kanal aracılığıyla sağlandığı bir salon bulunmaktadır. Bu kuyu, saray içinde ve çeşmelerde bol miktarda su bulunmasını sağlamaktadır. Sarayın duvarları, Doğu saraylarında refah, iyilik ve barışın sembolü olarak bilinen bereket motifleriyle süslenmiş, tavanları ise İslâm mozaikleriyle bezenmiştir. Pencereleri ve mimarisi, ışığın düşüşleri ve binanın renk yansımalarını dikkate alarak özenle tasarlanmıştır. Özellikle kırmızı, mavi, pembe ve beyaz gibi renkler, binanın ana renkleri arasında yer almaktadır. Sarayın mimarisi, Gırnata'daki Elhamra Sarayı da dâhil olmak üzere kendisinden sonra inşa edilen tüm Endülüs yapıları üzerinde etkili olmuştur. Duvarların üst kısımları ve tavanlar, özellikle mihrap ve girişte, Kufi hat ile yazılmış Kur'an ayetleriyle süslenmiştir. Üst katlardaki salonlarda "Mülk Allah'ındır... Mülk Allah'ındır" ifadesi her yönde tekrarlanmış olup, bu durum Elhamra Sarayı'ndaki “Galibiyet, Yalnızca Allah'ındır” ifadesinin tekrarlanarak yazılmasıyla benzerlik göstermektedir.

Aragon Kralı Pedro de Aragon, Sarakusta'nın düşüşünden sonra sarayın mimarisini değiştirmiş ve Müslümanların kutlama salonunun üzerine kendi kutlama salonlarını inşa etmiştir. zaferlerini ve üstünlüklerini simgelemek amacıyla çatılara ve duvarların yüksek noktalarına krallıklarının sembollerini ve haçları yerleştirmişlerdir. Sarayın mihrabı ise mutfak haline getirilmiştir. Eşlerinin isimlerini ve evlilik tarihlerini, kendi hükümetlerine dair politik sloganları, kılıçlarını, kalkanlarını, mızraklarını ve zaferlerinin resimlerini içeren ifadeleri yazmaları, güç ve sonsuz sahipliklerini vurgulayan ifadeleri kullanmaları ve yan odaları işkence hücrelerine dönüştürmeleri, düşündürücü bir paradoks oluşturmaktadır. Müslüman hükümdarların kendilerini alçakgönüllülük, yok oluş ve "Mülk Allah'ındır" mesajıyla hatırlattıkları bir yerde, diğerleri tam tersini yapmıştır.

Miladi sekizinci yüzyılın sonlarında, saray, askeri savunma amacıyla ordu karargâhı ve hapisane olarak kullanılmıştır. Mahkûmların duvarlara kazdığı işkence ifadeleri ve anılar, Müslüman sanat ve kültür mirasının yeni egemenler tarafından nasıl dönüştürüldüğünü ve kullanıldığını göstermektedir. Müslümanların sanat eserlerine yükledikleri anlamlar ile Hristiyan egemenlerin aynı eserleri kendi zaferlerinin sembolü olarak kullanmaları, tarihin derinliklerindeki büyük bir ironi ve karşıtlık örneğidir. 161

Mülûkü't-tavâif döneminde daha çok şiir gibi edebi sanatların geliştiği gözlemlenmiş, beyliklerin içinde bulunduğu şartlar nedeniyle büyük çaplı sanat eserleri veya faaliyetler ortaya konulamamıştır. Bu dönemin yerel hanedanları, genellikle eski Emevî kalelerini veya kendi inşa ettikleri şatoları merkez olarak kullandıklarından dolayı, saray ve diğer sivil mimari eserler de bu müstahkem binalar içinde kalmıştır. Bu dönemin yerel hanedanları, genellikle eski Emevî kalelerini veya kendi inşa ettikleri şatoları merkez olarak kullandıklarından dolayı, saray ve diğer sivil mimari eserler de bu müstahkem binalar içinde kalmıştır.

Sonuç

Hûdî hanedanı, Endülüs tarihinde önemli bir dönemi temsil etmektedir. Hanedanın kurucusu Süleyman b. Hûd, Endülüs Emevî Devleti'nin çöküşünün ardından Lérida, Tudela ve Sarakusta'yı ele geçirerek Hûdîler adı altında bir devlet kurmuş ve halifeliğini ilan etmiştir. Süleyman b. Hûd, Hristiyan krallıklarının desteğiyle topraklarını genişletmiş ve Zünnûnîler ile mücadele etmiştir. Ancak bu dönemde, siyasi parçalanma ve iç çatışmalar da yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Süleyman b. Hûd'un ölümünden önce ülkeyi oğulları arasında bölüştürmesi, ülkenin istikrarını derinden sarsmıştır. Bu bölünme, aile içi rekabet ve çatışmaların artmasına,

siyasi güç mücadelesine ve ülke genelinde istikrarsızlığa yol açmıştır. Merkezi otoritenin zayıflaması, dış güçlerin müdahalesini kolaylaştırmış ve ülkenin egemenliğini tehlikeye atmıştır. Süleyman b. Hûd'un ölümünden sonra kardeşler arasındaki çatışmalar, Hûdîler'in gücünü zayıflatmış ve sonunda Murâbitlar'ın bölgeyi ele geçirmesine neden olmuştur.

Hûdîler dönemi, ilim, edebiyat ve kültürel alışveriş açısından da önemli bir dönemdir. Sarakusta, bu dönemde felsefe, matematik ve edebiyat çalışmalarının merkezi haline gelmiş ve İbn Bâcce gibi önemli filozoflar bu dönemde yetişmiştir. Ancak siyasi istikrarsızlık, ekonomik kaynakların verimsiz kullanımı ve toplumsal huzursuzluk, Hûdîler'in iktidarını zayıflatmış ve sonunda Murâbitlar'ın hâkimiyetine girmelerine neden olmuştur. Bu olaylar, bir ülkenin yönetiminde meydana gelen bölünmelerin sadece politik bir süreç olmadığını, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin de bir yansıması olduğunu göstermektedir. Liyakat yerine aile bağlarına dayalı atamalar, devlet kurumlarının etkinliğini azaltmış ve halkın güvenini sarsmıştır. Yönetimdeki belirsizlik ve istikrarsızlık, toplumun farklı kesimlerinin memnuniyetsizliğini artırmış, ekonomik kalkınmayı engellemiş ve gelir adaletsizliğini derinleştirmiştir. Tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda uygulanan oğullar arasında yönetimin bölüştürülmesi stratejisi, genellikle iç çatışmalara ve siyasi istikrarsızlığa yol açarak ülkenin bütünlüğünü tehdit etmiştir. Merkezi otoritenin zayıflaması, dış müdahalelere zemin hazırlamış, ekonomik gelişimi duraksatmış ve toplumsal huzursuzluğu artırmıştır. Bu bağlamda, Hûdîler'in yönetim tarzı, toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Hûdî hanedanının tarihine bakıldığında, yönetimdeki parçalanma ve aile içi çatışmaların devletin zayıflamasına ve nihayetinde dış güçlerin kontrolüne girmesine nasıl yol açtığı açıkça görülmektedir. Bu süreç, sadece Hûdîler dönemi için değil, tarih boyunca pek çok toplum için geçerli olan bir gerçeği ortaya koymaktadır: Güçlü ve merkezi bir otoritenin varlığı, bir ülkenin siyasi istikrarı, ekonomik refahı ve toplumsal huzuru için elzemdir. Hûdîler dönemi, aynı zamanda ilim ve kültür alanında önemli gelişmelere sahne olmuş, ancak bu gelişmeler, siyasi ve ekonomik zayıflıklar nedeniyle uzun vadeli bir miras bırakmakta yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, Hûdîler'in yönetim tarzı, tarihsel bir ders niteliğinde olup, gelecekteki yönetimler için dikkatle incelenmesi gereken bir örnektir.

Kaynakça

- Abdülvehhâb, Muhammed. *A'lâmü'l-Mağribi'l-'Arabî*. Rabat: Mektebetü'l-melikiyye, 1983.
- Ahmed, Sümeýra Ocak. "Endülüs Sarayları". *Diyanet İlmi Dergi* 59/4 (2023), 1373-1396. <https://doi.org/10.61304/did.1368283>
- Audu, Holme. *Geometry: Our Cultural Heritage*. Springer: y, 2010.
- Bulukkîn, Abdullah. *Kitâbu't-Tibyân ani'l-hâdiseti'l-kâineti bi-devleti Zîrî fi Gîrnata*. Kahire: Mektebetü's-Sakâfeti'd diniyye, 2006.
- Dabî, Ahmed b. Yahya. *Buğyetü'l-mültemis fi târihi ricâli ehli'l-Endelüs*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Lübânî, 1989.
- Debbâğ, Abdülvehhab Halil. *Sarakusta*. Bağdat: Mektebetü'l-müttehîdîni'l-İslâmiyye, 2011.
- Debbâğ, Abdülvehhâb Halîl ed-. *Sarakusta*. Musul: Mektebetü'l-mühtedin, 1. Basım, 2012.
- Dunlop, Duglas Morton. "Hûdids". *The Encyclopaedia of Islam*. 3/542-543. 163
Leiden: Photomechanical Reprint, 1986.
- Eşbâh, Yûsuf. *Târihu'l-Endelüs fi 'ahdi'l-Murabîtin ve'l-Muvahhidîn*. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1996.
- Fierro, Maribel. *Politics and Religion in the Islamic West during the Twelfth–Thirteenth Centuries*. yy.: 2012, Ashgate Publishing., ts.
- Fletcher, Richard. *Moorish Spain*. California: University of California Press, 1992.
- Glick, Thomas F. *Medieval Science, Technology, and Medicine*. New York: Psychology Press, 2005.
- Gutas, Dimitri. *Greek Thought, Arabic Culture: The Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early 'Abbâsîd Society (2nd-4th/8th-10th centuries)*. yy.: Routlege, 1998.
- Gümüş, Bensu. "Endülüs Sarayları ve Saray Kültürü". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2023), 60-104.
- Himyerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmün'im es-Sanhâcî. *Sifatü Cezîreti'l-Endelüs*. Beyrut: Dâru'l-ceyl, 1988.

Hogendijk, Jan Pieter. "Discovery of an 11th-century geometrical compilation: The Istikmāl of Yūsuf al-Mu'temenn ibn Hūd, King of Saragossa" *Historia Mathematica Sources*. 2/28 43-52. Academic Press. Frankfurt. 1986. doi.org/10.1016/0315-0860 (86)90227-2.

İbn Ebbâr, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Ebi Bekr el-Kudâî. *Kitâbü'l-Hulleti's-siyerâ*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1963.

İbn Ebî Zer, Ebû'l-Ḥasen Alî. *el-Enîsu'l-Muṭrib bi-Ravḍi'l-Kirtās fi Aḥbâri Mulûki'l-Mağrib ve Târihu Medîneti Fās*. Rabat: Dâru'l-mansûr, 1972.

İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed. *Kitâbü'l-İber (Kitâbü Tercemâni'l-İber) ve dîvânü'l-mübtede' ve'l-ḥaber fi eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men-âs arahüm min-zevî's-sultâni'l-ekber*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 2001.

İbn İzârî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b el-Merrakûşî. *el-Beyânü'l-muğrib fi (ihtîşâri) aḥbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*. Tunus: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 2013.

İbn Kerdebûs. *Târihu'l-Endelüs*. ed. Ahmed Muhtar el-Abbâdî. Madrid: Menşûrât ma'hedi'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 1971.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 11 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Maarif, 1978.

İbnü'l-Hafîb, Ebû Abdillâh Zü'l-vizâreteyn Lisânüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Saîd es-Selmânî el-Endelüsî. *Amâlü'l-a'lâm fi men bûyiâ kable'l-ihtilâm min mülûki'l-İslâm*. ed. E. Levi Provençal. Beyrut: Dâru'l-mekşûf, 1956.

İnân, Muhammed Abdullah. *Devletü'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*. Kahire: Mektebetü Hanci, 1997.

Kennedy, Hugh. *Muslim Spain and Portugal*. London: Routledge, 1996.

Kraemer, José Luis. "Hüd". *İslâm Ansiklopedisi*. 5/577-578. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987.

Mağribî, İbn Sa'îd el-. *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*. Kahire: Dâru'l-meârif, 2009.

Makkarî, bü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *Nefhu't-ṭîb min ğuşni'l-Endelüsü'r-raṭîb ve zikru vezîrihâ Lisâni'd-dîn İbni'l-Hafîb*. ed. İhsan Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.

Munis, Hüseyin. *es-Suğru'l-a'lâ el-Endelüs*. Kahire: Mektebetü's-sekâfeti'd-

dîniyye, 1996.

Müellif Meçhul. *Mefâhiru'l-Berber*. ed. Abdülkadir Bûbâye. Rabat: Dâru Ebî Rakrâk, 2005.

Önkal, Ahmet. "Cüzâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/149. Ankara: TDV Yayınları, 1993.

Özdemir, Mehmet. *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*. Ankara: TDV Yayınları, 2021.

Özdemir, Mehmet. "Hûdîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/301-302. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Özdemir, Mehmet. "Mülûkü't-tavâif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/552-555. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Özdemir, Mehmet. "Sid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/146-147. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Rashed, Roshdi. *Founding Figures and Commentators in Arabic Mathematics*. ed. Nader el-Bizri. London: Merkez Dirâsâti'l-Vahdeti'l-'Arabîyye, 2012.

Samsó, Julio. "'The Exact Science in al-Andalus'". *The Legacy of Muslim Spain*. 165 ed. Salma Khadra Jayussi. Leiden: E.J. Brill, 1992.

Şenterîni, Ebu'l-Hasan Ali b. Bessâm. *ez-Zahîre fi mehâsini ehli'l-Cezîre*. I-IV Cilt. Beyrut: Dâru's-sekâfe, 1997.

Şeyban, Lütfi. "İspanya'da Endülüs-İslâm Medeniyetinden Kalan İzler ve Eserler-I: Endülüs-İslâm Sanatı Ve Medeniyetinin Temel Nitelikleri". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/7 (2013), 1005-1018. <https://doi.org/10.9761/JASSS1938>

Ubûdî, Câsim el-. "Sarakusta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/113-115. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Wasserstein, David. *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politics and Society in Islamic Spain 1002-1086*. London: Princeton University Press, 1993.

Watt, W. Montgomery. *A History of Islamic Spain*. Edinburg: University Press, 1992.